

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF PHILOSOPHY

OSOBI NE LIČNOSTI I STAVOVI O SUICIDU STUDENATA MEDICINE I PSIHOLOGIJE

MASTER RAD

Mentor:

prof. dr Sanja Radetić Lovrić

Student:

Milica Trubarac

Banja Luka, april 2023.

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

FACULTY OF PHILOSOPHY

PERSONALITY TRAITS AND SUICIDE ATTITUDES OF THE STUDENTS OF MEDICAL AND PSYCHOLOGY

MASTER THESIS

Mentor:

Prof. dr Sanja Radetić Lovrić

Candidate:

Milica Trubarac

Banja Luka, april 2023.

Sadržaj

1. Uvod	6
1.2 Psihološka objašnjenja suicidalnog ponašanja	10
1.3. Sucidalnost i stavovi	14
1.4 Suicidalost i osobine ličnosti	15
1.5 Problem i cilj istraživanja	18
1.6 Hipoteze	19
2. Metod	21
2.1 Uzorak	21
2.2. Varijable istraživanja	22
2.3 Instrumenti	22
3. Rezultati	25
3.1.Deskriptivna analiza dobijenih podataka.....	25
3.3. Prikaz povezanosti stavova u okviru Upitnika o stavovima prema suicidu i Inventara Velikih pet osobina ličnosti	28
3.4.Povezanost samoiskaza o vlastitoj religioznosti i Upitnika o stavovima prema suicidu.....	30
3.5. Prediktivna vrijednost dimenzija ličnosti i stepena religioznosti stavova o suicidu	31
4. Diskusija i zaključak	33
4.1. Utvrđivanje stepena slaganja studenata sa specifičnim stavovima o suicidalnim tendencijama.	33
4.2. Povezanost osobina ličnosti i stavova o suicidalnim tendencijama	34
4.3. Povezanost samoiskaza o religioznosti i Upitnika o stavovima prema suicidu	37
4.4. Multipla regresiona analiza Upitnika o stavovima prema suicidu, samoiskaza o religioznosti i Inventara Velikih pet osobina ličnosti	38
5. Literatura	41
7. Prilog	46

Mentor: prof. dr Sanja Radetić Lovrić, redovni profesor, Univerzitet u Banjoj Luci, Filozofski fakultet

Naslov master rada: Osobine ličnosti i stavovi o suicidu studenata medicine i psihologije

Sažetak: Osnovni cilj ovog istraživanja je ispitivanje stavova o suicidalnim tendencijama studenata medicine i psihologije, te povezanost stavova o suicidalnim tendencijama sa osobinama ličnosti studenata i samoiskaza o vlastitoj religioznosti. Istraživanjem je obuhvaćeno 273 ispitanika, studenata medicine i psihologije, od prve do pete godine studija, na Univerzitetu u Banjoj Luci. Za potrebe ovog istraživanja je korišten Upitnik o stavovima prema suicidu, Inventar Velikih pet osobina ličnosti, te samoiskaz o vlastitoj religioznosti. Rezultati pokazuju da su ispitanici najčešće bili pri stavu da su suicidalne tendencije vid mentalne bolesti (41,18%), ali i vid apela za pomoć (28,59%). Osobine ličnosti su se pokazali kao značajni prediktori stavova o suicidalnim tendencijama, gdje se najviše istakla subskala Prijatnost. Ispitanikovo određenje stepena religioznosti je značajn prediktor stavova o suicidalnim tendencijama i što je veći stepen religioznosti, stavovi prema suicidu su manje odobravajući. Dobijeni rezultati istraživanja ukazuju da su studenti medicine i psihologije kao budući stručnjaci u oblasti zaštite zdravlja usvojili dodatna znanja o suicidalnosti i reflektovali ih kroz sopstvene stavove, ali rezultati ukazuju i da je prevazilaženje predrasuda prema suicidalnim tendencijama značajan vid prevencije suicida u društvenom kontekstu.

Ključne riječi: suicidalne tendencije, stavovi, osobine ličnosti, religioznost, studenti

Naučna oblast: Psihologija

Načno polje: Socijalna psihologija

Kvalifikaciona oznaka naučne oblasti (CERIF): S 260

Tip licence kreativne zajednice: Autorstvo – nekomercijalno

Mentor: Sanja Radetić Lovrić, PhD, professor, University of Banja Luka, Faculty of Philosophy

Title of master thesis: Personality traits and suicide attitudes of the students of Medicine and Psychology

Summary: The main goal of this research is to examine the attitudes about suicidal tendencies of Medical and Psychology students, and the connection between attitudes about suicidal tendencies and the students' personality traits and self-reports about their own religiosity. The research included 273 respondents, students of medicine and psychology, from the first to the fifth year of study at the University of Banja Luka. For the purposes of this research, the Questionnaire on Attitudes towards Suicide, the Inventory of the Big Five Personality Traits, and a self-report on one's own religiosity were used. The results show that the respondents were most often of the opinion that suicidal tendencies are a form of mental illness (41.18%), but also a form of appeal for help (28.59%). Personality traits proved to be significant predictors of attitudes about suicidal tendencies, where the Pleasantness subscale stood out the most. The respondent's determination of the degree of religiosity is a significant predictor of attitudes about suicidal tendencies and the higher the degree of religiosity, the less approving the attitudes towards suicide. The obtained research results indicate that medical and psychology students, as future experts in the field of health care, adopted additional knowledge about suicidality and reflected it through their own attitudes, but the results also indicate that overcoming prejudices towards suicidal tendencies is an important form of suicide prevention in the social context.

Keywords: *suicidal tendencies, attitudes, personality traits, religiosity, students*

Scientific area: Psychology

Scientific field: Social Psychology

Classification label for the scientific area: S 260

Creative commons: non-commercial authorship

1. Uvod

Suicid je sociopsihopatološka pojava, što podrazumijeva da ga odlikuje kompleksnost i fenomenologija koju je neophodno posmatrati iz više različitih perspektiva, sa fokusom na sve potencijalne korelate suicidalnog ponašanja (Kozarić – Kovačić & Jedričenko, 2004). Suicid kao pojava označava tragičan kraj života osobe i nastaje kao odluka osobe da sebi oduzme život. Svaki gubitak bliske osobe je stresno iskustvo za članove porodice, ali i za cjelokupnu zajednicu s obzirom da je ovakav čin odlikuje krajnji oblik nezadovoljstva pojedinca i nemogućnost snalaženje i nošenja sa izazovima koje nameće svakodnevica i život (Mc Keon, 2009). Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije, u Bosni i Hercegovini se u prosjeku godišnje dogodi 500 samoubistva. Važno je naglasiti da statistika pokazuje kako su najsklonije samoubistvu osobe između 40 i 60 godina (WHO, 2012). Kada je riječ o globalnom nivou, oko 800 000 ljudi godišnje izvrši suicid, što znači da u svijetu svakih 40 sekundi neko sebi oduzme život (WHO, 2012). Ovi podaci ukazuju da je suicid u svijetu postao svakodnevna pojava, štaviše, dok sada ovo čitate, neko je sebi oduzeo život, a do kraja ovoga rada, takvih slučajeva će biti još nekoliko. Poražavajuće visoke brojke ukazuju na činjenicu da je neophodno razgovarati o ovoj temi, naročito, s obzirom na činjenicu da je samoubistvo nešto što se može spriječiti ukoliko se suicidalne ideacije kod osoba na vrijeme prepoznaju. Postoji niz oblika ponašanja koja mogu jasno ukazati da osoba posjeduje suicidalna razmišljanja, a koja u svakodnevnom životu zanemarujemo, najčešće pod opravdanjem našeg mentaliteta da se ne treba miješati u ono što nas se ne tiče ili konstatacijom da suicidalne osobe samo privlače pažnju na sebe. Ovakve konstatacije, ispostaviće se, često bivaju kobne i ljudi se ogluše na posljednji vapaj i priliku za pomoć.

Dakle, tokom razgovora možemo čuti da osobe koje prijete samoubistvom to vrlo rijetko učine. Pojedinci koji se nisu susretali sa suicidalnim tendencijama ili u svojoj okolini nisu imali slučajeve navedenog fenomena, često mogu biti nedovoljno informisani, ali i sa manjkom osjećajnosti i nedovoljnim shvatanjem ozbiljnosti situacije. U tom slučaju, svoja mišljenja neutemeljeno iznose i dodatno povrjeđuju ili čak podstiču negativna razmišljanja kod suicidalnih osoba. Ono što je zanimljivo jeste da je navedeno potpuno pogrešno vjerovanje. U prilog ovoj činjenici ide studija Cvjetković – Bošnjak i Soldatović – Stajić (2003) u kojem statistički podaci

pokazuju da 70% suicidalnih osoba prethodno svojoj okolini uporno saopštava svoja suicidalna razmišljanja, a 40% osoba jasno najavljuje suicid kroz niz specifičnih oblika ponašanja. Veoma visok postotak osoba koje su prethodno najavile suicid, zaista to i učine, a još jedna važna činjenica jeste da su osobe koje su sebi oduzele život, to više puta prethodno pokušale (Rahus, 2001., prema Omerbegović & Alispahić, 2020).

U vezi sa prethodno navedenim, pored samog suicida kao fenomena, u literaturi susrećemo i termin *suicidalno ponašanje* koje podrazumijeva svaki oblik ponašanja koji u svojoj osnovi ima težnju ili želju tragičnog završetka vlastitog života (Maričenko, 2011). Ukoliko suicidalno ponašanje gledamo u širim okvirima, prije samog suicida se javlja i tkz. *predsuicidalni sindrom*. To je stanje koje u krajnjoj liniji vodi ka suicidu, a u svojoj osnovi sadrži sljedeće komponente: pad interesa za život, pad volje i aktivnosti u svakodnevici, te autoagresivne i suicidalne fantazije (Čatipović & Novalić, 2013).

Postoje različiti načini na koje osobe upozoravaju svoju okolinu da su sklone suicidalnim razmišljanjima. Međutim, nisu samo direktne metode pokušaja samoubistva jedini alarm da osobu opterećuju suicidalne ideacije. Na primjer, karakteristično je da takve osobe učestvuju u aktivnostima visokog rizika, a pritom ne mare za svoj život (Omerbegović & Alispahić, 2020). Neki od takvih postupaka jesu: smanjen interes za uobičajene aktivnosti, pretjerivanje u pušenju i konzumiranju alkohola, konzumiranje droga, promiskuitetna ponašanja, visokorizični sportovi, itd. (Omerbegović & Alispahić, 2020). Takođe, susrećemo se sa specifičnim situacijama u kojima suicidalna osoba otvoreno priča o suicidu u namjeri da suicid kao čin normalizuje, da ga predstavi kao slobodu izbora, čak i da potakne okolinu da o suicidu razmišljaju kao ispravnom postupku, te da na taj način ili dobije podstrek da svoje misli sprovede u djelo ili da njihove riječi budu vid apela za pomoć i razumijevanje (Poredoš - Lavor, Jerković & Radišić, 2011).

Kada je riječ o vjerskoj i religioznoj obojenosti suicidalnih tendencija, susrećemo različite stavove. Osobe koje su religijski obrazovane, kao što su, na primjer, studenti Fakulteta islamskih nauka, pokazuju daleko sklonost ka suicidalnim ideacijama, ali i manji stepen odobravanja suicidalnih tendencija (Mehmet, 2004., prema Omerbegović & Alispahić, 2020). Ali, kada je riječ o stavovima, studije pokazuju da religija ima uticaj na stavove samo kod starije grupe ispitanika, dok kod mlađe grupe to nije bio slučaj (Segal, Mincic, Cooldige & O' Riley, 2004). Međutim, zanimljivo je i da ispitanici nisu bili sigurni o tome kako religija utiče na njihove stavove o suicidu,

te da religija ne štiti na adekvatan način osobe da ne izvrše suicid (Segal & sar., 2004). Ipak, naučne činjenice idu u prilog tome da vjernici češće pokazuju razumijevanje za osobe koje su pokušale samoubistvo, u pravcu da se shvate razlozi i potrebe za takvim činom (Eskin, 2004).

Još jedan od motiva suicida koji možemo susresti u literaturi jeste duga i neizlječiva bolest, a naročita ona bolest koja prouzrokuje jake bolove. Takve osobe obično imaju namjeru da pobjegnu od jakih bolova i patnje kroz koju neprestano prolaze i kojoj ne naziru kraj (Davison & Neale, 2002). Istraživanja su pokazala da su mlađe osobe smjelije u svojim namjerama i daleko češće takve namjere sprovedu u djelo. Sa druge, strane starije osobe se ustručavaju zbog straha da li će svoju namjeru uspješno izvršiti, kao i da li nešto neće poći po zlu u tim momentima, te da će na taj način od sebe napraviti još većeg invalida (Jušić, 2002., prema Pušić, 2018). Ono što je ključna stvar u navedenim situacijama i momentima jeste da kod ovih osoba odsustvuje nada da će se izliječiti i da ih čeka bolja budućnost, ali istovremeno i strah od ponovnog, ali i svakodnevnog suočavanja sa jakim bolovima i neprijatnostima koje nose njihovi zdravstveni problemi. Oni svoj život percipiraju kao patnju kojoj se ne nazire kraj i imaju namjeru da tu patnju okončaju.

1.1. Definisanje različitih tipova suicidalnog ponašanja

U autodestruktivna ponašanja, pored samoubistva, spadaju i pokušaj samoubistva, planiranje ili samo razmišljanje o samoubistvu, kao i sve vrste samopovrjeđivanja, ali i mnoga druga ponašanja koja podrazumijevaju bilo koju vrstu prikrivenog, povremenog ili hroničnog oblika samouništavanja (Jugović & Luković, 2011). Kroz istoriju pojma suicidalnog ponašanja, mnogi autori su pokušavali oformiti adekvatnu nomenklaturu i definiciju suicidalnog ponašanja, ali ona koja se i danas čini najadekvatnijom i koja je najčešće citirana, jeste podjela O'Caroll i sar. (1996):

- *Samoubistvo (suicid)* podrazumijeva smrt koja je, dokazano, izazvana vlastitim ponašanjem i postupcima osobe koja je izvršila samoubistvo. Dakle, za sam čin samoubistva je karakteristično da je ishod uvijek letalan, odnosno, da osoba svoju namjeru da sebi oduzme život, sprovede u potpunosti u djelo i samim tim biva okarakterisana samoubicom. Poseban fokus se u svim slučajevima stavlja na dokazanu činjenicu da se radi o samoubistvu i da su isključene sve druge opcije završetka nečijeg života.

- *Pokušaj samoubistva* podrazumijeva dokazanu namjeru osobe da sebi oduzme život, ali u ovom slučaju letalan ishod izostaje i u fokusu ostaje sama namjera osobe. Odnosno, u srećnim slučajevima kada tragičan ishod izostane, na sam pokušaj samoubistva je potrebno usmjeriti potpunu pažnju kako bi se razumjelo ponašanje i namjere osobe i kako bi joj se pružio adekvatan tretman i pomoć prilikom prevazilaženja suicidalnih tendencija.

- *Prekinuti pokušaj samoubistva* podrazumijeva ponašanje osobe koja je u svojoj osnovi imala namjeru da prekine vlastiti život, te je svoje ponašanje usmjerila u tom pravcu, ali je u jednom momentu prekinula navedenu namjeru i nije počinila suicid. U ovom pogledu ostaje prostor za razmišljanje koji su razlozi prekidanja postupaka i sam prekid se može okarakterisati, sa jedne strane, kao strah od počinjenja suicida i nedovoljnu nesigurnost i želju da se suicid izvrši, a sa druge strane, može se okarakterisati i kao signal, apel koji osoba šalje okolini da neko primjeti njen problem i suicidalne namjere, te joj pomogne.

- Termin *suicidalne ideacije* možemo okarakterisati kao razmišljanje o samoubistvu u rasponu od nasumičnih misli do ozbiljnog planiranja čina. Gledajući navedeni raspon, nalazi se ogroman prostor između povremene pomisli na suicid u momentima beznađa u kojima se svako od nas nekada pronade, te takve ideje mogu biti momentalne i posljedica afekta, sa tendencijom da prođu i više se ne ponavljaju. Međutim, povremena ponavljanja suicidalnih misli, koja vremenom mogu postati češća i intenzivnija, možemo nazvati hroničnim suicidalnim ideacijama koje su utemeljena osnova i značajan preduslov za počinjenje suicida. Dakle, suicidalne ideacije su u osnovi svakog oblika suicidalnog ponašanja.

- *Suicidalna namjera* je okarakterisana kao želja osobe da kroz različite autodestruktivne aktivnosti sebi naudi ili oduzme vlastiti život. Dakle, to su rizične radnje ili ponašanja u čijoj osnovi se obavezno nalazi očekivanje, nadanje i želja da se data radnja završi okončavanjem vlastitog života.

- *Letalnost suicidalnog ponašanja* koja je često ponavljana kroz tekst u svojoj osnovi podrazumijeva smrtni ishod suicidalnog ponašanja. Svaka osoba koja ima suicidalne namjere ili hronične ideacije o suicidu, razmišlja kojom metodom bi izvršila taj čin. Svaka metoda u svojoj osnovi može biti letalna.

- *Namjerno samopovređivanje* je još jedan od termina suicidalnog ponašanja, a podrazumijeva želju, namjeru i svjesno povređivanje sebe, ali bez želje za oduzimanjem života. Takođe, kao i

prilikom objašnjavanja prekinutog pokušaja samoubistva, ukoliko osoba nema stvarnu namjeru da sebi oduzme život, ali čini autodestruktivna ponašanja, ostavlja se prostor za razmišljanje šta se nalazi u osnovi te namjere. I u ovom slučaju potencijalan razlog takvog ponašanja može biti apel okolini za pomoć ili oblik vlastitog bolnog kažnjavanja koje proizilazi iz nekog drugog oblika doživljaja ili traume. Ali, i niz drugih potencijalnih mogućnosti i objašnjenja koja proizilaze iz psihološke teorije i prakse.

Baveći se fenomenologijom suicidalnih ponašanja, pored razvijanja baze znanja o samoj pojavi, razvijamo i veću mogućnost uspostavljanja preventivnih strategija koje bi pomogle sprječavanju suicidalnih ponašanja. Sam čin samoubistva predstavlja komplikovan proces koji je neophodno istražiti od same pomisli o samoubistvu, preko planiranja samoubistva, do pokušaja i na kraju izvršenog samoubistva (Kafadar, Kafadar & Tokdemir, 2014).

1.2 Psihološka objašnjenja suicidalnog ponašanja

Prije samog istraživačkog rada na temu suicidalnih ponašanja, filozofi su pokušali objasniti suicidalnost, ali i razloge koji navedu čovjeka da oduzme vlastiti život. Njihovi tadašnji zaključci su se zasnivali na teorijskim razmišljanjima koji će poslije postati osnova za istraživački rad na ovom polju.

Ukoliko krenemo od perioda stare Grčke, nailazimo na vrlo specifičan pogled na samoubistvo. Stari Grci su oduzimanje vlastitog života smatrali legitimnim izborom i slobodom odluka svakog pojedinca. Pritom, samoubistvo nije glorifikovano, ali je prihvaćeno pod određenim opravdanim razlozima poput: očuvanja časti i dostojanstva, uklanjanje osjećaja bola, tuge i slično (Biro, 1989).

Kada se osvrnemo na period Starog Rima, susrećemo se sa bizarnim pogledima na samoubistvo gdje su Rimljani na slobodan pogled Grka unijeli snobizam i pomodarstvo, te time se poigravali sa ljudskim životima opisujući samoubistva kroz literarna i druga umjetnička djela. S obzirom na situaciju koja je vladala u zemlji, svoj sud je morala dati i crkva koja je samoubistvo osudila, samobicu nazvala drznikom koji se usuđuje preuzeti božiji sud (Biro, 1989). Posljedice

ovakvih pogleda na samoubistvo iz perioda Starog Rima osjetimo i danas u Katoličkoj crkvi gdje su suicidalne tendencije krajnje neprihvatljive, a suicid tema o kojoj se ćuti.

U Engleskoj je sve do 20. vijeka suicid predstavljao zakonski okrivljivan ćin, a osoba koja izvrši samoubistvo je smatrana kriminalcem koji zaslućuje da dobije adekvatnu kaznu. U nekim slućajevima je to bilo neprikladno ponaćanje prema leću samoubice, a drugim slućajevima ćak i razbaćtinjavanje imovine (Biro, 1989).

Mećutim, najznaćajniji prodor u suicidologiju je imao Emil Durkheim (1897), a naćela njegove teorije ćesto moćemo susresti i u danaćnjim teorijama i pogledima na suicidalnost. Naime, Durkheim na suicid gleda kao na neuravnotećen odnos izmeću individue i socijalnog konteksta, te kao rezultat sukoba navedenih komponenti, dolazi do sklonosti ka nekom od vidova suicidalnog ponaćanja (Biro, 1989). U skladu sa navedenim, prema Durkheim (1987), samoubistvo se razvrstava u tri kategorije. Prva kategorija su *egoistićka samoubistva* koja podrazumijevaju neuklapanje osobe u socijalni kontekst drućtva u kojem se nalazi ili osjećaj konstantnog nepripadanja. Ovakvi slućajevi se najćećeće susreću kod mentalno i fizićki oboljelih osoba. Druga kategorija su *altruistićka samoubistva* koja podrazumijevaju minimalnu individualizaciju drućtva uz konstantni osjećaj dućnosti, te se ovakvi oblici samoubistva smatraju vrlo bizarnim reakcijama na drućtvena dećavanja. Jedan takav primjer moće biti samoubistvo ųene nakon smrti muća na Tibetu ili u Indiji ili samoubistvo starih osoba koje se osjećaju beskorisne, ųto se moće susresti kod Eskima. Treću kategoriju ćine *anomićka samoubistva* koja su rezultat pada socijalnog i institucionalnog uticaja, na primjer, umanjen uticaj religije, raspad braka i slićno.

Ono ųto je sigurno jeste da je Durkheim smatrao da se korijen suicidalnosti nalazi u drućtvu i da je jedini naćin da se prevaziće upravo kroz drućtvena sredstva i naćela. Mećutim, koliko god bivala trajna i dan danas, Durkheim – ova teorija je nailazila i na odrećene zamjerke kao ųto je ćinjenica da je on do svoje teorije dolazio na osnovu općtih statistićkih podataka, ne osvrćući se na stvarne okolonosti ųivota i smrti i na njihovu mećusobnu povezanost (Gajić, 1996). Ipak, neosporivo je da je Durkheim postavio ćvrste temelje za skidanje stigma nemoralnosti sa suicidalnog ćina, nego prihvatanje suicida kao drućtvene pojave o kojoj joj je potrebno razgovarati i koju je potrebno dodatno izućavati

Iz prethodno navedenog, jasno je da je suicidalnost pojava koja je teorijski i praktično razmatrana dugi niz godina, od mišljenja, stavova, pretpostavki, pa do teorija i naučnih uporišta. Jedna takva teorija je i Džojnerova interpersonalna teorija (Joiner, Van Orden & Merrill, 2005). Prema Filipović (2019), u osnovi Džojnerove teorije se nalazi težnja da se otkrije šta je to što navodi čovjeka na suicidalno ponašanje, te koji su faktori koji utiču na krajnju odluku o izvršenju suicida. Takođe, teorija ističe značaj da osoba koja sebi želi oduzeti život ujedno posjeduje odlučnost i snagu da izvrši taj čin i to na način da prethodno prevazilazi strah od smrti. Dakle, ponavljanim autodestruktivnim ponašanjima se vrši proces desenzitizacije, čime strah od smrti postaje sve manji, a osoba se nalazi sve bliže krajnjem cilju i oduzimanju vlastitog života. Prema Psihoanalitičkoj teoriji, Freud (1917) smatra da u čovjeku postoji destruktivni nagon smrti, Thantos, tj. biološki određena sklonost ka samouništanju kojom se na jednostavan način suicidalnost objašnjava kao prirodna i urođena pojava. Međutim, čovjek je daleko složenije biće sa svim svojim mentalnim karakteristikama, te shodno tome, daje različite odgovore na unutrašnju nestabilnost ili porive, kao i na okolinu. Sa tim u vezi, za psihološku praksu je karakterističan koncept Vitalne ravnoteže koji govori o osjetljivosti i sposobnosti čovjeka da odgovori na stresne situacije. Tačnije, Vitalna ravnoteža govori o mogućnosti čovjekove adaptacije na stres, suočavanje i nošenje sa neprijatnim okolnostima i emocijama, životnim promjenama, kriznim momentima i sličnim situacijama u kojima je potrebna fleksibilnost osobe da lakše redukuje nakupljeni životni stres. Nasuprot tome, suicidalne osobe imaju češće maladaptivni odgovor na stres koji podrazumijeva neprijatnost, frustraciju, rigidno mišljenje i na kraju osjećaj beznađa koji je u bliskoj vezi sa suicidom (Meninger, 1967., prema Pupovac, 2017).

Nadalje, kada je riječ o psihodinamskom pristupu, pored samog Frojda i njegovog postulata o postojanju destruktivnog nagona, jedan od glavnih predstavnika klasične psihoanalitičke teorije je Karl Gustav Jung koji uvodi pojam *Samstvo* koji je dublji od Ega, te Samstvo ima dva lica, svijetlo i tamno. Kada prevlada tamna strana, tada se smrt vidi kao daleko prikladnija opcija od života. U tim momentima kod čovjeka se rađaju unutrašnji konflikti koji se, prema mišljenju Jungovaca, mogu prevazići jedino novim rođenjem, a da bi se čovjek opet rodio, neophodno je da doživi smrt (Biro, 1989).

Na temu suicidalnosti, u okvirima prethodno pomenutog pravca, svoju teoriju je utemeljio i Alfred Adler koji je mišljenja da svaka individua ima težnju ka perfekciji, odnosno,

samoaktualizaciji (Biro, 1898., prema Ansbacher, 1965). Međutim, svaka individua se nalazi u društvu, odnosno, socijalnom kontekstu koji podrazumijeva adaptaciju i prilagođavanje svog vlastitog cilja onom opštem, društvenom cilju. Zato Adler kaže da je suicidalna osoba ambiciozna i sujetna, a njena prošlost je ispunjena sa bezbroj pokušaja da dobije na važnosti. Samo razmišljanje o samoubistvu joj daje osjećaj gospodarenja nad životom i smrću, čime se objašnjavaju suicidalne tendencije kod ljudi (Biro, 1989).

Kada sagledamo današnje, aktuelne teorije suicidalnosti, možemo se susresti sa različitim oblicima doživljaja ovog fenomena. Na primjer, iz ugla socioloških nauka, suicid se objašnjava kulturalnim miljeom, odnosno, u kojoj mjeri određena kultura i narod tolerišu agresiju. Čovjek je u svojoj osnovi, u manjoj ili većoj mjeri, agresivno biće i tu agresiju teži da ispolji. Ukoliko nije u mogućnosti da ispolji na drugim ljudima, on agresiju ispoljava na sebi. U prilog ovim teorijama ide i činjenica da je stopa samoubistava tokom ratova bila manja, u momentima kada se dešavala kolektivna ekspresija agresivnosti (Biro, 1989).

Ukoliko suicidalnost sagledamo iz ugla psihijatrije, ovom fenomenu kroz istoriju nije posvećeno mnogo pažnje. Misao o samoubistvu se kroz psihijatriju kretala u tri pravca: konstitucionalnom (koji je u svojoj osnovi tražio određene endogene elemente), organicističkom (koji je u svojoj osnovi tražio elemente oštećenja CNS – a) i hereditarnom (Gajić, 1996).

Ono što je sigurno, sama osnova suicida, od kulturoloških, socijalnih, neuroloških, bioloških i niza drugih aspekata na koje su se ranije filozofi, a poslije naučnici oslanjali, čini jednu veoma kompleksnu i do kraja neotkrivenu pojavu, ali ono što je zasigurno, osnovne postulate koji su prethodno pomenuti nalaze se u osnovi velikog broja mišljenja, teorija i razmatranja koji su nam danas poznati. Ipak, da bismo ostvarili sveobuhvatan i temeljan pristup ovom fenomenu, najprikladnijim se čini multidimenzionalni pristup.

1.3. Sucidalnost i stavovi

Veliki broj istraživanja govori o samom fenomenu suicida, kao i brojna literatura definisana na datu temu, međutim, rjeđe pronalazimo istraživanja koja govore o stavovima određene društvene grupe na temu suicidalnih tendencija.

Prema Allportu (1935; prema Lemunt, 2012) stav se definiše kao neuralna i mentalna spremnost osobe da reaguje na direktan ili dinamičan način u kontaktu sa situacijama ili objektima sa kojima se susreće, a formiran je na osnovu iskustva koje diktira karakteristiku stava. Iz navedene definicije proizilazi da stavovi imaju tri karakteristike: 1) stavovi su relativno trajni, odnosno, nepromjenjivi su zbog svoje fiziološko – nervne osnove koja određuje način reagovanja; 2) stavovi su stečeni životnim iskustvom; 3) stavovi imaju direktno i dinamičko djelovanje. Nadalje, na osnovu navedenih objašnjenja možemo sumirati da stavovi služe da se osoba snađe u nedovoljno poznatim okolnostima i situacijama. Na osnovu stavova osoba procjenjuje okolinu ili konkretne objekte i shodno navedenoj procjeni postupa i djeluje. Međutim, ono što je jednako važna stavka jeste da pod uticajem okoline, novih situacija, iskustava i spoznaja ili pod uticajem pojedinaca, osobe su sklone da svoje stavove mijenjaju. U procesu mijenjanja stavova, osobe mogu pružati otpor prema novim stavovima i pridržavati se prethodno stečenog stava kroz prethodno iskustvo ili prihvatiti novo iskustvo i novo mišljenje (Albaracin, Johnson & Zanna, 2005).

Stavovi imaju i svoje psihološke funkcije koja ih pobliže objašnjavaju. Prema Gajić (1996), stavovi mogu imati sljedeće funkcije: *Utilitarnu funkciju* koja obezbjeđuje pojedincu da se lakše prilagodi grupi u kojoj se nalazi, s obzirom da je čovjek socijalno biće i da teži ka prihvatanju i društvenom blagostanju, ova vrsta stavova omogućava postizanje standarda koje nameće grupa i ostvarivanje ličnih i društvenih ciljeva. *Funkcija enomije* podrazumijeva da stavovi u svojim okvirima obuhvataju čitave kategorije nekog prostog fenomena, a na osnovu vlastitog postojanja i ustaljenosti mogu parirati i uticati na kompleksne fenomene. Zatim, *funkcija ekspresije* koja obezbjeđuje osobi da ispolji svoj unutrašnji sadržaj, razmišljanja, previranja, te da podrži ličnost u njenom ponašanju. I na kraju, funkcija *ego – odbrane* koja može da posluži kao zamjena za agresivnost prema sebi, odnosno, da pomogne osobi da razriješi svoje unutrašnje dileme i sukobe i na taj način smanji agresivnost prema sebi i prema prema okolini, tako što će iznijeti negativan stav o nekoj socijalnoj ili etičkoj pojavi.

Kroz istoriju su studije stavova o suicidu bile veoma zapostavljene. Prvi koji se zainteresovao za ispitivanje ovog fenomena jeste George Domino sa svojim saradnicima krajem sedamdesetih godina prošlog vijeka. Tih godina je otkrivena priroda i prevalencija stavova o suicidu, kao i najčešćim uzrocima istih, a glavni razlog navedenog jeste kreiranje Upitnika o stavovima prema samoubistvu (Suicide Opinion Questionnaire, Domino et al., 1982).

Generalno gledano, razlike u generacijskim stavovima, kada je riječ o suicidu, su mnogobrojne. U istraživanju koje je sproveo Coolidge (2004) pokazano je da je da bi starijim osobama samoubistvo bilo prihvatljivije, da je snažnije vezano za religiozne i moralne faktore i da bi najčešće pokušaj samoubistva, po njihovom mišljenju, značio i smrt. Značajno je povezano i sa ličnim karakteristikama, kao i demografskim, u odnosu na osobe mlađe životne dobi. Za razliku od starijih osoba, mlađe osobe su češće samoubistvo doživljavale kao apel i mogućnost za pružanje pomoći osobama koje razmišljaju ili se odluče za takav čin. Ujedno, jedan od značajnih faktora uticaja na samoubistvo ima religija.

1.4 Suicidalost i osobine ličnosti

U literaturi možemo pronaći istraživanja u kojima su ispitivani brojni korelati suicidalnosti. Jedan od korelata od interesa ovog istraživanja jeste povezanost suicidalnosti i osobina ličnosti. Kada su ispitivane povezanost osobina ličnosti i suicidalnih tendencija na nivou radnog mjesta, uticaj stresa i copying mehanizama, utvrđena je, generalna, pozitivna povezanost osobina ličnosti i sklonosti ka razmišljanju o suicidu te da se ova vrsta suicidalnih tendencija upravo, može objasniti i osobinama ličnosti (Pienaar & Rothmann, 2007).

Istraživanja pokazuju i da su suicidalne tendencije povezane sa niskim neuroticizmom i prijatnošću. Ovaj rezultat studije se može objasniti činjenicom da su osobe koje su manje neurotične, manje i pokazuju svoje emocije i emocionalno obojena ponašanja (McCann & Stewart, 2010). Njih možemo okarakterisati kao osobe koje su povučene, distancirane i shodno tome rjeđe skreću pažnju na sebe, a samim tim umanjuju mogućnost da neko primijeti da njima vladaju neprijatna osjećanja ili suicidalne ideacije.

Takođe, u literaturi možemo pronaći i rezultate u kojima se govori da pored neuroticizma, značajan prediktor (u okvirima modela Velikih Pet) jeste ekstraverzija, gdje se primjećuje nizak skor na ovom domenu. Odnosno, osobe koje češće razmišljaju o suicidu ili pokazuju neke suicidalne tendencije su introvertnije osobe (DeShong, Tucker, O'Keefe, Mullins – Sweat & Wingate, 2015). Još jedna zanimljivost jeste da su introvertnije osobe češće svoja suicidalna ponašanja sprovodili u djela, dok su osobe sa visokom ekstravezijom iza sebe imale veliki broj pokušaja samoubistva (Boot & sar., 2022). Ovo se može objasniti prethodno navedenim činjenicama o destrukivnim ponašanjima kao skrivenim suicidalnim aktovima. Odnosno, osobe koje imaju visok skor na skali ekstraverzije su češće sklone pribjegavanju ka rizičnim ponašanjima sa smanjenom dozom straha ili ustezanja.

Ukoliko sagledamo ostale psihološke predispozicije suicidalnosti vezane za ličnost, u najvećoj mjeri se izdvajaju agresivnost i depresija (Biro, 1989). Primjećeno je da kod različitih oblika suicidalnih aktova se mogu primjetiti i različite vrste depresije. Lester (1993) se bavio povezanošću depresije i suicidalnosti i na osnovu velikog broja istraživanja, postavljena je pretpostavka da je pojava suicidalnih ponašanja najčešća kod sekundarne depresije, a smanjuje se kod primarne, unipolarne depresije, preko bipolarnog afektivnog poremećaja, pa do bipolarnog maničnog poremećaja. Dok, kod suicidalnih ideacija i pokušaja samoubistva, nema značajne razlike između unipolarne i bipolarne depresije (Lester, 1993). Dakle, jasno je postavljena veza između umjerene depresije i suicidalnih tendencija, dok su kod izrazito depresivnih osoba suicidalne tendencije na veoma visokom nivou (Prezant & Neimeyer, 1988). Novija istraživanja su pokazala da su depresivnost, paranoidnost, shizofrene odlike, psihopatske devijacije, aneksioznost u vezi sa suicidalnošću, a još detaljnija israživanja su pokazala da je baš depresivnost jedini utemeljni korelat suicidalnosti, a svi ostali faktori su proizašli upravo iz te veze (Sojević, Purić & Dunjić – Kostić, 2017).

Kada se osvrnemo na agresivnost, kroz istoriju se sprovodio veliki broj istraživanja na temu povezanosti agresivnosti i suicida, ali rezultati su bili raznoliki. Najčešće su ovim istraživanjima zamjerane metodološke karakteristike poput neadekvatne definicije agresivnosti, nestandardizovanog intervjua ili neadekvatne generalizacije, ali generalno gledano, podjednako se mogu susresti istraživanja koja tvrde da su samoubice pokazivale hostile ponašanja, ali i da nije pronađena značajna razlika u suicidalnom ponašanju između osoba koje su pokazivale hostilnost i

onih koje nisu (Biro, 1989). Međutim, novija istraživanja, ipak, pokazuju značajnu povezanost između impulsivno – agresivnog ponašanja i suicida. Konkretno, pokazano je da je povezanost agresivnosti i samoubistva najizraženija kod osoba mlade životne dobi (McGirr & Turecki, 2007). Pritom, treba uzeti u obzir da stepen agresivnosti u ovom periodu života u velikoj mjeri diktira životna sredina koja je najčešće stresogena i ispraćena zlostavljanjem i zanemarivanjem mladih osoba tokom djetinjstva (McGirr & Turecki, 2007).

1.5 Problem i cilj istraživanja

Interes za bavljenjem fenomenom suicidalnosti proizilazi iz manjka informacija o stavovima prema suicidalnim tendencijama i njihovom povezanošću sa osobinama ličnosti specifičnih društvenih grupa na teritoriji Republike Srpske, naročito, među studentskom populacijom. U prilog potrebi za istraživanjem ovog tipa idu i statistički podaci da se veliki postotak samoubistava dešava baš u adolescentskoj i mladoj odrasloj dobi koje podrazumijeva i period studiranja. Konkretno, skoro četvrtinu samoubistava u svijetu izvrše osobe između 19 i 27 godina starosti (WHO, 2021). Osnovni problem kojim se ovo istraživanje bavi jeste ispitivanje prirode stavova prema suicidalnim tendencijama. U radu će se o ovom problemu zaključivati kroz analizu međusobnog odnosa različitih stavova o suicidalim tendencijama, kao i njihovog odnosa sa osobinama ličnosti i stepenom religioznosti.

Iz prethodno opisanog problema istraživanja proizilazi da je glavni cilj ovog istraživanja, koje je eksplorativnog karaktera, ispitati prirodu odnosa različitih stavova prema suicidalnosti sa osobinama ličnosti i stepenom religioznosti. Ispunjavanjem cilja ovog istraživanja, odnosno, utvrđivanjem stavova studenata na temu suicidalnih tendencija i njihovom povezanošću sa osobinama ličnosti, obogatiće se istraživački rad na temu stavova o suicidu koji, kako je prethodno navedeno, nije često istraživao na našim prostorima, a naročito, na populaciji studenata koji kroz studiranje stiču osnovni senzibilitet za psihopatološke pojave, a upravo navedeni senzibilitet i empatija su osnova za uspješan rad budućeg stručnjaka.

Na osnovu rezultata ovog istraživanja moći će se potencijalno uvidjeti i u kom pravcu je potrebno da se kreće edukacija i podizanje svijesti naše sredine na temu suicida. A, ono što je najvažnije, a nedostaje velikom broju zemalja, jeste činjenica da svijest o suicidu u najvećoj mjeri možemo podići razgovorom, istraživanjem, prezentacijom i skidanjem etekita sa velikog broja osoba koje se u većoj ili manjoj mjeri bore sa suicidalnim tendencijama. Jer, jedino jasnim, usmjerenim, naučno i praktično utemeljnim koracima možemo uticati na prevenciju suicida.

Ujedno, upitnik SOQ koji nije često korišten na našim prostorima, kroz ovaj rad će dobiti svoj značaj i možda postati značajno oruđe budućih naučnika za dolazak do zanimljivih i korisnih rezultata na polju ispitivanja stavova o suicidalnim tendencijama.

1.6 Hipoteze

H1 : Pretpostavlja se da će studenti medicine i psihologije imati izraženije stavove da su suicidalne tendencije vid impulsivnog ponašanja i mentalne bolesti, nego stavove da su suicidalne tendencije nemoralan čin i da se javljaju u funkciji apela.

Utemeljenje za prethodno navedenu pretpostavku se može pronaći u istraživanju koje je sproveo Čanković (2013) na uzorku adolescenata, a na temu stavova o suicidalnim tendencijama. Pokazano je da se samo jedna trećina ispitanika djelomično slaže sa mišljenjem da se suicidalne tendencije javljaju u funkciji apela, dok je druga trećina neodlučna, treća potpuno opovrgava takvo mišljenje. Sa druge strane, istraživanje koje je sproveo Gajić (1996) je pokazalo da psihijatri daleko češće na suicid gledaju kao vid apela za pomoć nego stvarnu želju osobe da sebi oduzme život, u odnosu na studente medicine. Ovakve činjenice ukazuju da je detaljno izučavanje suicidoloških predmeta jedan od glavnih preduslova da se formira navedeni stav (Čanković, 2013). Kada je riječ o impulsivno – agresivnom ponašanju koje se sve češće dovodi u vezu sa suicidalnošću (McGirr & Turecki, 2007), zanimljivo je opet istraživanje koje je sproveo Gajić (1996) na populaciji studenata, a pokazalo je da studenti medicine neosporno imaju stav da su agresivnost i impulsivnost usko vezana sa suicidalnim tendencijama. Navedeno istraživanje je od važnosti i u pogledu na suicidalne tendencije kroz prizmu moralnosti i mentalne bolesti, gdje je pokazano da studenti medicine, ali i ljekari opšte prakse, nedvosmisleno stoje pri stavu da je suicid izraz mentalne bolesti, dok studenti tehničkih nauka u manjoj mjeri podržavaju navedeni stav. Kada je riječ o moralnosti, dosadašnja istraživanja na populaciji studenata pokazuju većinom ambivalentne ili negativne stavove u odnosu moralnosti i suicida (Gajić, 1996). Ali, sa druge strane, zanimljivo je da se najviše ističu stavovi diplomiranih ljekara koji su u svojim stavovima nešto ekstremniji, pri čemu tvrde da je suicid izrazito nemoralan i zao čin (Gajić, 1996).

H2 : Pretpostavlja se da su osobine ličnosti studenata medicine i psihologije značajno povezane sa stavovima o suicidalnim tendencijama.

S obzirom da veliki broj istraživanja govori o značajnoj povezanosti suicidalnih tendencija i osobina ličnosti na svim niovima, postavlja se pretpostavka da su i stavovi o suicidalnim tendencijama usko vezani sa osobinama ličnosti (Brezo, Paris, Tremblay, Vitaro, Zoccolillo,

Hébert & Turecki, 2006). Empirijsko utemeljenje za prethodno navedenu pretpostavku se može pronaći u istraživanjima koja pokazuju da su osobine ličnosti značajan prediktor suicidalnih tendencija (Pienaar & Rothmann, 2007). U najvećoj mjeri se radilo o povezanosti suicidalnih tendencija sa neuroticizmom i ekstravezijom (Stefa-Missagli, Unterrainer, Giupponi, Holasek, Kapfhammer, Conca & Pompili, 2020).

H3: Pretpostavlja se da postoji značajna povezanost između religioznog izjašnjenja studenata medicine i psihologije i stavova o suicidalnim tendencijama.

Preciznije rečeno, očekuje se da osobe koje se izjašnjavaju kao religiozne, pokazuju osuđujuć stav prema suicidalnim tendencijama. Prema istraživanju Mehmet (2004) osobe koje se izjašnjavaju kao religiozne, a naročito osobe koje su vjerski obrazovane, pokazuju manje sklonosti ka suicidalnim tendencijama, te manje odobravajuće stavove prema suicidalnim tendencijama. Takođe, u okvirima ovog istraživanja je pokazano da su osobe u mladom odraslom dobu rjeđe birale suicid kao rješenje problema ukoliko su pohađale neke vrste religijskih učenja, u odnosu na kontrolnu grupu (Mehmet, 2004). U istraživanju o stavovima prema suicidu kod ljekara opšte prakse i sudenata, koje je sproveo Gajić (1996), uglavnom je pokazan stav da manje religiozne osobe imaju više sklonosti ka suicidalnim tendencijama u odnosu na osobe koje se izjašnjavaju kao religiozne.

2. Metod

2.1 Uzorak

Uzorak istraživanja su činila N=273 studenta koji su dobrovoljno pristali da učestvuju u istraživanju (muškog pola N=47. 17.2%; ženskog pola N=226. 82.8%). Tačnije, studenati medicine (N=180, 65.9%) i psihologije (N=93, 34.1%) Univerziteta u Banjoj Luci (Tabela 1). Navedeni broj ispitanika je obuhvatao studente od prve do pete godine studija (I godina N=58. 21.2%; II godina N=84. 30.8%; III godina N=63. 23.1%; IV godina N=58. 21.2%; V godina N=10. 3.7%). (Tabela 2).

Tabela 1. Struktura uzorka ispitanika prema polu i vrsti sudija

		N	%
Ispitanici	M	47	17.2
	Ž	226	82.2
	Ukupno	273	100
	Medicina	180	65.9
	Psihologija	93	34
	Ukupno	273	100

Tabela 2. Struktura uzorka ispitanika prema godini studija

		Godina studija	N	%
Ispitanici	I	58	21.2	
	II	84	30.08	
	III	63	23.1	
	IV	58	21.2	
	V	10	3.7	

2.2. Varijable istraživanja

U ovoj studiji je definisano 8 *zavisnih varijabli*: Stav o suicidu kroz prizmu moralnosti (SM); Stav o suicidu u funkciji apela za pomoć (SAP); Stav o suicidu kao vidu impulsivnog ponašanja (SI); Stav o suicidu kroz manifestaciju agresivnosti (SA); Stav o suicidu kao vidu normalnosti čina (SMČ); Religiozna obojenost stavova o suicidu (SR); Stav o suicidu kao vidu mentalne bolesti (SMB) i Stav o suicidu kao slobodi izbora (SSI) te 7 *nezavisnih varijabli* koje čine grupa osobina ličnosti: Ekstraverzija (E); Neuroticizam (N); Otvorenost ka iskustvu (O); Savjesnost (S); Prijatnost (P), Samoiskaz o religioznosti (REL), te sociodemografska varijabla koje su podrazumijevalapol ispitanika

2.3 Instrumenti

Upitnik o stavovima prema samoubistvu (Suicide Opinion Questionnaire, Domino et al., 1981) je upitnik koji se koristio u istraživačkom dijelu ovog rada kako bi se ispitali stavovi studenata Filozofskog fakulteta, odsjeka za psihologiju i studenata Medicinskog fakulteta, te kako bi se odredili njihovi stavovi o suicidalnim tendencijama, a u odnosu na njihove osobine ličnosti.

Upitnik o stavovima prema samoubistvu je kreirao Džordž Domino (Georg Domino) krajem 70 – ih i početkom 80 – ih godina prošlog vijeka. Sastoji se od 100 iskaza koji se mogu posmatrati kroz petnaest tematskih cjelina (Domino, 1982), a ispitanik se o svom iskazu izjašnjava na osnovu petostepene skale Likertovog tipa (od 1 – uopšte se ne slažem; 2 – ne slažem se; 3 – nisam siguran/a; 4 – slažem se; do 5 – u potpunosti se slažem). Ovih 100 iskaza se mogu grupisati u 8 subskala (Domino, 1989), a to su: 1. Skala odnosa prema samoubistvu kao izrazu mentalne bolesti, primjer takve tvrdnje: „Većina osoba koje pokušavaju samoubistvo su usamljene i depresivne“; 2. Skala razmatranja samoubistva u funkciji apela, na primjer: „Pokušaj samoubistva je u osnovi borba za pomoć“ 3. Skala odnosa prema samoubistvu kao izrazu slobode izbora, na primjer: „Ako neko odluči da izvrši samoubistvo, to je njegova stvar i mi ne treba da su to miješamo“; 4. Skala religiozne obojenosti stavova prema samoubistvu, na primjer: „Većina učestalosti samoubistava je rezultat nedovoljnog uticaja religije“; 5. Skala odnosa prema

samoubistvu kao aspektu impulsivnog ponašanja, na primjer: „Većina samoubistava je rezultat konflikta sa partnerom“ 6. Skala vrednovanja prihvatljivosti i normalnosti samoubilačkog čina, na primjer: „Postoje situacije u kojima je samoubistvo jedino racionalo rješenje“; 7. Skala razmatranja samoubistva kao manifestacije agresivnosti, na primjer: „Mnoga oprostajna pisma samoubica označavaju znatan bijes prema svijetu“ 8. Skala razmatranja samoubistva kroz prizmu moralnosti, na primjer: „Ljude koji su izvršili samoubistvo ne treba sahranjivati na istim mjestima kao one koje su umrli prirodnom smrću“.

Upitnik je preveden i prilagođen našem podneblju. Ovaj upitnik u našim krajevima nije često korišten. Prvi put je to učinjeno 1996. godine u okviru magistarskog rada na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu kako bi se utvrdile razlike u stavovima kod medicinskih radnika, kao prevencija suicida, te i kasnijih godina u okviru ove ustanove su, također, sprovedena slična istraživanja i korišten pomenuti upitnik. Na osnovu testiranja psihometrijskih osobina Upitnika o stavovima prema suicidu, potvrđena je njegova psihometrijska adekvatnost, a ustanovljeno je da je najprilagođeniji za ispitivanje stavova o suicidu pod uticajem neke vrste edukacije (Cwik & sar., 2017). S obzirom da studenti medicine i studenti psihologije tokom svojih studija pohađaju predmete kliničke, odnosno, psihijatrijske prakse, bivaju podvrgnuti specifičnoj vrsti edukacije, te je to razlog zbog kojeg smatram da je ovaj upitnik adekvatan za istraživanje. Upitnik je prvi put preveden za potrebe istraživačkog rada na polju ispitivanja stavova o suicidu kod studenata Medicinskog fakulteta u Novom Sadu (Selaković – Burišić & Gajić, 1993). Kompletan prevedena verzija upitnika je preuzeta iz priloga magistarskog rada objavljenog u okviru Medicinskog fakulteta u Novom Sadu (Gajić, 1996), a prevod je dodatno prilagođen našem prostoru i današnjem vremenu. S obzirom na nedovoljnu sigurnost da se na osnovu opisanog instrumenta može dobiti opšti stav o suicidu, stavovi će biti opisani u odnosu na 8 subskala koje su prethodno navedene. Pouzdanost skale je mjerena Krombahovim koeficijentom alfa (Cronbach Alpha), a u ovom istraživanju iznosi .06.

Inventar Velikih pet osobina ličnosti (The Big Five Inventory– BFI; John, Donahue & Kentle, 1991) su početkom 90 – ih godina prošlog vijeka osmislili Donahue i Kentle za potrebe brze i efikasne procjene pet osobina ličnosti u onim situacijama kada nema potrebe za diferencijalnim mjerenjima pojedinačnih aspekata (John, Donahue & Kentle, 1991). Sastoji od 44 tvrdnje koje su grupisane u 5 faktorskih skala koje mjere dimenzije ličnosti. Tvrdnje koje čine

navedeni upitnik su formirane od kratkih fraza koje se temelje na pridjevima osobina koje su protutip Inventara Velikih pet osobina ličnosti. U pomenutom upitniku je naglasak stavljen na jednostavnost iskaza kako bi se maksimalno izbjegla mogućnost dvosmislenosti ili nerazumijevanja tvrdnji. Ispitanik stepen svog slaganja sa tvrdnjom izražava na petostepenoj skali Likertovog tipa (od 1 – uopšte se ne slažem; 2 – ne slažem se; 3 – nisam siguran/a; 4 – slažem se; do 5 – u potpunosti se slažem). 5 faktorskih skala čine: 1. Ekstraverzija, primjer tvrdnje: “Vidim sebe kao osobu koja je uglavnom pričljiva”; 2. Otvorenost, na primjer: “Vidim sebe kao osobu koja cijeni umjetničke i estetske doživljaje”; 3. Savjesnost, na primjer: “Vidim sebe kao osobu koja ne odustaje dok ne završi posao”; 4. Prijatnost, na primjer: “Vidim sebe kao osobu koja umije da oprostí drugima” ; 5. Neuroticizam, na primjer: “Vidim sebe kao osobu koja mnogo brine”. Pouzdanost skale je mjerena Krombahovim koeficijentom alfa (Cronbach Alpha), a u ovom istraživanju iznosi .03.

Samoiskaz o vlastitoj religioznosti je obuhvaćen jednom tvrdnjom zatvorenog tipa koja je glasila: “Sebe smatram religioznom osobom”. Ispitanici su stepen svog slaganja označavali na petostepenoj skali Likertovog tipa (od 1 – uopšte se ne slažem, 2 – ne slažem se; 3 nisam siguran/a; 4 – slažem se; do 5 – u potpunosti se slažem). Veći stepen slaganja je, u ovom slučaju, označavao veći stepen religioznosti, dok je je manji skor značavao manji stepen religioznosti ispitanika.

Sociodemografska varijabla ovog istraživanja je bila pol ispitanika, gdje su ispitanici imali ponuđene odgovore u vidu zaokruživanja (muški ili ženski pol).

2.4. Procedura istraživanja

Istraživanje je sprovedeno za vrijeme nastave na studijskim programima medicine i psihologije, papir – olovka upitnikom. Elektronskim upitnikom su ispitani stavovi studenata koji nisu dolazili redovno na predavanja, odnosno, studijske grupe koje su zbog usmjerenja razdvojene, te odrađuju prakse i do kojih je bilo teže doći uživo ovim povodom. Elektorski upitnik je bio dostavljen studentima na zajedničke e - mail adrese svih studenata, grupe na društvenim mrežama

u kojima studenti razmjenjuju informacije, te uz pomoć profesora na fakultetima koji su u stalnom kontaktu sa studentima

U sklopu upitnika je bila objašnjena njegova namjena, svrha i naglasak da je upitnik anoniman, te da će se dobijeni podaci koristiti isključivo u naučne svrhe. Ujedno, uz navedeno objašnjenje je bila dostavljena i mail adresa studenata istraživača, kao i mentora za eventualna dodatna pitanja ili interesovanja, kako u toku istraživanja, tako i o dobijenim rezultatima.

3. Rezultati

Rezultati istraživanja su predstavljeni osnovnim deskriptivnim parametrima (Tabela 3.). Step en izraženosti stavova studenata medicine i psihologije u okviru Upitnika o stavovima prema suicidu prikazan je u (Tabeli 4.). U okviru ove analize akcenat se stavlja o na sljedeće stavove: Stav o suicidu kao mentalnoj bolesti, Stav o suicidu u funkciji apela, Stav o suicidu kao impulsivnom ponašanju, te Stav o suicidu u funkciji apela. Povezanost stavova u okviru Upitnika o stavovima prema suicidu i Inventara Velikih pet osobina ličnosti kao i povezanost samoiskaza o religioznosti i Upitnika o stavovima prema suicidu prikazani su Pearsonovom korelacionom analizom (Tabela 5.) Multipla regresiona analiza Upitnika o stavovima prema suicidu, Invenatara Ve.ikih pet osobina ličnosti i samoiskaza o religioznosti.

3.1. Deskriptivna analiza dobijenih podataka

U Tabeli 3. su prikazani rezultati na svim pojedinačnim subskalama Upitnika o stavovima prema suicidu i Inventara Velikih pet osobina ličnosti, kao i samoiskaz o vlastitoj religioznosti. Rezultati su prikazani u okvirima aritmetičke sredine (MD), standradne devijacije (SD), skjunisa (Skewness) i kurtozisa (Kurtosis), te minimalne (MIN) i maksimalne (MAX) vrijednosti kao mjere raspona varijacije.

Prosječne vrijednosti odgovora na subskalama Inventara Velikih pet osobina ličnosti se kreću od 23.16 (najniža aritmetička sredina) do 36.68 (najviša aritmetička sredina). Kada je riječ

samoiskazu o vlastitoj religioznosti, aritmetička sredina iznosi 3.15. Na subskalama Upitnika o stavovima prema suicidu, prosječne vrijednosti odgovora se kreću od 9.06 do 41.18. Mjere prosjeka varijabilnosti skjunisa i kurtozisa za Upitnik o stavovima prema suicidu, samoiskaza o religioznosti, kao i Inventara Velikih pet osobina ličnosti, ne pokazuju velika odstupanja distribucije od normalne raspodjele, osim subskale Stav o suicidu u funkciji apela gdje distribucije pozitivno odstupa od normalne.

Tabela 3. Deskriptivna analiza ispitivanih varijbali

Subskale	Min	Max	AS	SD	Skewnes s	Kurtosis
E	12	40	26.72	5.02	-.15	-.11
P	22	45	34.46	4.90	-.24	-.18
S	16	43	30.67	5.54	-.03	-.27
N	11	38	23.16	5.98	.31	-.15
O	18	50	36.68	5.75	-.33	.07
REL	1	5	3.15	1.32	-.36	-1.0
SMB	22	59	41.18	5.82	-.12	.36
SA	18	66	29.59	4.99	1.43	9.52
SSI	8	30	18.34	4.66	.05	-.66
ROS	7	35	18.90	4.63	.22	.36
SIP	11	28	21.16	3.08	-.11	.32
PNS	7	30	17.39	4.03	.04	-.33
SMA	9	23	16.16	3.02	.09	-.36
MS	4	18	9.06	3.08	.34	-.27

Legenda: E - Ekstraverzija; P - Prijatnost; S - Savjesnost; N - Neuroticizam; O - Otvorenost ka iskustvu; REL - Samoiskaz o religioznosti; SMB – Stav o suicidu kao mentalnoj bolesti; SA – Stav o suicidu u funkciji apela; SSI – Stav o suicidu kao slobodi izbora; ROS – Religiozna obojenost stavova o suicidu; SIP – Stav o suicidu kao impulsivnom ponašanju; PNS – Stav o prihvatljivosti i normalnosti suicida; SMA – Stav o suicidu kao manifestaciji agresivnosti; MS – Stav o suicidu kroz prizmu moralnsti

3.2 Stepen izraženosti pojedinačnih stavova studenata medicine i psihologije u okviru Upitnika o stavovima prema suicidu.

Tabela 4. Prikaz aritmetičke sredine četiri subskale Upitnika o stavovima prema suicidu

Subskale Upitnika o stavovima prema suicidu	%
Suicid kao mentalna bolest	41.18%
Suicid u funkciji apela	28.59%
Suicid kao impulsivno ponašanje	21.17%
Moralnost suicida	9.06%

U Tabeli 4. su prikazani rezultati procentualno (%) četiri subskale Upitnika o stavovima prema suicidu. Naime, kada je riječ o Stavu o suicidu kao mentalnoj bolesti, studenti su se u velikoj mjeri slagali sa tvrdnjama koje su pripadale navedenoj subskali (41.18%), te u pregledu aritmetičkih sredina svih subskala navedenog upitnika, studenti se najviše slažu sa stavom da su suicidalne tendencije neki od oblika mentalnih bolesti. Takođe, studenti su visok stepen slaganja imali i sa stavom da se suicid javlja u funkciji apela (28.59%), dok su relativno često bili i pri stavu da se suicidalne tendencije javljaju kao impulsivno ponašanje (21.17%). Kada se sagleda subskala Stav o razmatranju suicida kroz prizmu moralnosti, uočljivo je da su studenti imali vrlo nizak stepen slaganja sa tvrdnjama u okviru navedene subskale (9.06%), te je i na osnovu pregleda kompletne aritmetičke sredine svih subskala Upitnika o stavovima prema suicidu, navedena subskala prikazana kao najmanje zastupljene među stavovima studenata.

3.3. Prikaz povezanosti stavova u okviru Upitnika o stavovima prema suicidu i Inventara Velikih pet osobina ličnosti

Tabela 5. Korelacija Upitnika stavova prema suicidu i Inventara Velikih pet osobina ličnosti

	Korelacije					
	E	P	S	N	O	REL
Suicid kao mentalna bolest	-.02	-.00	-.00	.15*	.02	.11
Suicid kao apel	-.08	-.07	.02	-.02	-.07	.09
Suicid kao sloboda izbora	-.24**	-.30**	-.24**	.21**	.08	-.40**
Religiozna obojenost stavova	.03	.00	.03	.02	-.09	.44**
Suicid kao impulsivno ponašanje	.18**	.20**	.13*	.00	-.00	.39**
Prihvatljivost suicida	-.27**	-.32**	-.26**	.41**	.14*	-.26**
Suicid kao manifestacija agresivnosti	-.17**	-.13*	.02	.24**	-.08	.09
Moralnost suicida	.00	-.13*	.08	.07	-.17**	.32**

Legenda. Ekstraverzija – E; Prijatnost – P; Savjesnost – S; Neuroticizam – N; Otvorenost ka iskustvu – O; Samoiskaz o vlastitoj religioznosti – REL * $p < .05$; ** $p < .01$

U (Tabela 5.) je prikazana povezanost pojedinačnih subskala Upitnika o stavovima prema suicidu, Inventara Velikih pet osobina ličnosti, kao i samoiskaza o vlastitoj religioznosti. Kada je riječ o Ekstraverziji kao prvoj subskali Inventara Velikih pet osobina ličnosti, istraživanjem je potvrđena statistički značajana povezanost sa sljedećim subskalama Upitnika o stavovima prema suicidu: Stav o suicidu kao impulsivnom ponašanju ($r = .18$, $p < .01$), zatim statistički značajna povezanost jeste između Ekstraverzije i Stava o prihvatljivost i normalnosti suicida ($r = .27$, $p < .01$), te Stav o suicidu kao manifestaciji agresivnosti ($r = .17$, $p < .01$) dok je Stav o pogledu na suicid kao slobodu izbora u negativnoj korelaciji ($r = -.24$, $p < .01$). Statistički značajna povezanost nije pronađena između Ekstraverzije i Stava o suicidu kao izrazu mentalne bolesti, Stava o suicidu u funkciji apela, te Stava razmatranja suicida kroz prizmu moralnosti.

Prijatnost kao druga subskala Inventara Velikih pet osobina ličnosti je statistički značajno povezana sa određenim subskalama Upitnika o stavovima prema suicidu, a to su: negativna povezanost sa Stavom o suicidu kao slobodi izbora ($r = -.30$, $p < .01$), zatim pozitivna povezanost

sa Stavom o suicidu kao impulsivnom ponašanju ($r = .20, p < .01$), te negativna povezanost sa Stavom o prihvatljivosti i normalnosti suicida ($r = -.32, p < .01$). Takođe, istraživanje je pokazalo statistički značajnu negativnu povezanost i između subskale Prijatnosti i Stava o suicidu kroz prizmu moralnosti ($r = -.13, p < .05$), te Stavom o suicidu kroz manifestaciju agresivnosti ($r = -.13, p < .05$). U ovom istraživanju nije pronađena statistički značajna povezanost između subskale Prijatnosti i Stava o suicidu kao mentalnoj bolesti, Stava o suicidu u funkciji apela, kao ni između Prijatnosti i Religiozne obojenosti stavova prema suicidu.

Savjesnost kao treća subskala Inventara Velikih pet osobina ličnosti se nalazi u statistički značajnoj povezanosti sa tri subskale Upitnika o stavovima prema suicidu. Naime, u pitanju je statistički značajna negativna povezanost sa Stavom o suicidu kao slobodi izbora ($r = -.24, p < .01$), zatim sa Stavom o prihvatljivosti i normalnosti suicida ($r = -.26, p < .01$), dok je statistički značajna pozitivna povezanost pronađena sa Stavom o suicidu kao impulsivnom ponašanju ($r = .13, p < .05$). Savjesnost se ne nalazi u statistički značajnoj vezi sa Stavom o suicidu kao mentalnoj bolesti, sa Stavom o suicidu kao apelu, sa Religioznom obojenošću stavova o suicidu, kao i sa Stavom o suicidu kao manifestaciji agresivnosti, te sa Stavom o suicidu kroz prizmu moralnosti.

Nadalje, istraživanje je pokazalo da je Neuroticizam, četvrta subskala Inventara Velikih pet osobina ličnosti, statistički značajno pozitivno povezana sa četiri subskale Upitnika o stavovima prema suicidu, i to sa: Suicid kao mentalna bolest ($r = .15, p < .05$), Stavom o suicidu kao slobodi izbora ($r = .21, p < .01$), Stavom o prihvatljivosti i normalnosti suicida ($r = .41, p < .01$), te sa Stavom o suicidu kao manifestaciji agresivnosti ($r = .24, p < .01$). Neuroticizam nije statistički značajno povezan sa Stavom o suicidu kao mentalnoj bolesti, sa Stavom o suicidu u funkciji apela, sa Religioznom obojenošću stavova o suicidu, sa Stavom o suicidu kao impulsivnim ponašanjem, te sa Stavom o pogledu na suicid kroz prizmu moralnosti.

Posljednja subskala Inventara Velikih pet osobina ličnosti, Otvorenost ka iskustvu, je statistički značajno povezana sa dvije subskale Upitnika o stavovima prema suicidu, od čega je pronađena statistički značajna negativna povezanost sa Stavom o pogledu na suicid kroz prizmu moralnosti ($r = -.17, p < .01$), dok je statistički značajna pozitivna povezanost pronađena sa Stavom o prihvatljivosti i normalnosti suicida ($r = .14, p < .05$). Otvorenost ka iskustvu nije statistički značajno povezana sa Stavom o suicidu kao mentalnoj bolesti, Stavom o suicidu u funkciji apela, Stavom o suicidu kao slobodi izbora, sa Religioznom obojenošću stavova o suicidu, zatim sa

Suicidom kao vidom impulsivnog ponašanja, kao ni sa Stavom o suicidu kao manifestaciji agresivnosti.

3.4.Povezanost samoiskaza o vlastitoj religioznosti i Upitnika o stavovima prema suicidu

Rezultati povezanosti svake pojedinačne subskale Upitnika o stavovima prema suicidu i samoiskaza o vlastitoj religioznosti predstavljeni su u (Tabela 4.). Kada je riječ o prvoj subskali Upitnika o stavovima prema suicidu, odnosno, Stav o suicidu kao izrazu mentalne bolesti, nije pronađena statistički značajna povezanost sa samoprocjenom stepena religioznosti. Kada je riječ o subskali Stav o suicidu u funkciji apela, takođe, rezultati ne pokazuju značajnu statističku povezanost između navedene subskale i samoiskazu o religioznosti. Naredna ispitivana povezanost jeste između samoiskaza o religioznosti i Stava o suicidu kao slobodi izbora. Naime, u navedenoj relaciji su rezultati pokazali statistički značajnu negativnu povezanost ($r = -.40$ $p < .01$). S obzirom da se radi o negativnoj statističkoj povezanosti, navedeni rezultat istraživanja govori o tome da osobe koje se izjašnjavaju kao visoko religiozne rjeđe imaju stav da je suicid treba biti sloboda izbora svake osobe. Statistički značajna pozitivna povezanost se može uočiti između samoiskaza o vlastitoj religioznosti i subskale Religiozna obojenost stavova o suicidu Upitnika o stavovima prema suicidu ($r = .44$, $p < .01$). Odnosno, osobe koje se izjašnjavaju kao religiozne o suicidalnim tendencijama najčešće razmišljaju kroz religiozna uvjerenja i stavove. Kada je riječ o povezanosti samoiskaza o religioznosti i Stava o suicidu kao impulsivnom ponašanju, rezultati pokazuju statistički značajnu pozitivnu povezanost između pomenutih varijabli ($r = .39$, $p < .01$). Odnosno, osobe koje se izjašnjavaju kao religiozne, češće imaju stav da su suicidalne tendencije posljedica impulsivnog ponašanja osobe. Sljedeća subskala Upitnika o stavovima prema suicidu, Stav o prihvatljivosti i normalnosti suicidalnih tendencija, ($r = -.26$, $p < .01$) se nalazi u negativnoj statistički značajnoj povezanosti sa samoiskazom o vlastitoj religioznosti. Kada je riječ o Stavu pogleda na suicid kroz prizmu moralnosti, rezultati su pokazali pozitivnu statistički značajnu povezanost sa samoiskazom o religioznosti ($r = .32$, $p < .01$).

3.5. Prediktivna vrijednost dimenzija ličnosti i stepena religioznosti stavova o suicidu

U Tabeli 6. su prikazani rezultati serije regresionih analiza sprovedenih sa ciljem da se ispita prediktivni doprinos dimenzija ličnosti i samoiskaza o religioznosti na pojedinačnim subskalama u okviru upitnika koji govori o različitim stavovima prema suicidu.

Tabela 6. Multipla regresiona analiza

	SMB	SA	SSI	ROS	SIP	PNS	SMA	MS
E	-.03	-.10	-.08	-.02	.07	-.12	-.16*	.02
P	.03	-.08	-.19**	-.03	.15*	-.17**	-.06	-.19**
S	.01	.06	-.06	-.03	.005	-.06	.17*	.14*
N	.17**	-.06	.08	.03	.11	.30**	.24**	.07
O	.05	-.03	.12*	-.01	-.001	.23**	-.03	-.11
REL	.13*	.11	-.32**	.50**	.36**	-.15**	.11	.31**
F	2.00	1.30	14.66**	10.83**	10.25**	18.91**	5.35**	8.73**
R²	.04	.02	.24	.19	.18	.29	.10	.16

*Legenda: E-Ekstraverzija; P-Prijatnost; S-Savjesnost; N-Neuroticizam; O-Otvorenost ka iskustvu; REL-Samoiskaz o religioznosti; SMB – Stav o suicidu kao mentalnoj bolesti; SA – Stav o suicidu u funkciji apela; SSI – Stav o suicidu kao slobodi izbora; ROS – Religiozna obojenost stavova o suicidu; SIP – Stav o suicidu kao impulsivnom ponašanju; PNS – Stav o prihvatljivosti i normalnosti suicida; SMA – Stav o suicidu kao manifestaciji agresivnosti; MS – Stav o suicidu kroz prizmu moralnosti; * $p < .05$; ** $p < .01$*

Dobijeni rezultati pokazuju da Inventar Velikih pet osobina ličnosti i samoiskaz o religioznosti nije značajan prediktor subskala Stav o suicidu kao mentalnoj bolesti i Stava o suicidu u funkciji apela u okviru Upitnika o stavovima prema suicidu. Međutim, Inventar Velikih pet osobina ličnosti i samoiskaz o vlastitoj religioznosti se pokazuje kao značajan prediktor za ostale ispitivane subskale stavova prema suicidu (Tabela 6.). Navedena značajnost se ogleda kroz sljedeće subskale: Stav o suicidu kao slobodi izbora $F = 14,66$ $p < .01$; Religiozna obojenost stavova o suicidu ($F = 10,83$, $p < .01$); Stav o suicidu kao impulsivnom ponašanju ($F = 10,25$, $p < .01$); Stav o prihvatljivosti i normalnosti suicida ($F = 18,91$, $p < .01$); Stav o suicidu kao manifestaciji agresivnosti ($F = 5,35$, $p < .01$); te Stav o suicidu kroz prizmu moralnosti ($F = 8,73$, $p < .01$).

Nadalje, pregled pojedinačnih odnosa predstavljenih varijabli sa Stavom o suicidu kao slobodi izbora, je pokazao da su statistički značajni negativni prediktori Prijatnost ($\beta = -.19, p < .01$), Samoiskaz o vlastitoj religioznosti ($\beta = -.32, p < .01$), dok je Otvorenost ka iskustvu statistički značajan pozitivan prediktor navedene subskale ($\beta = .12, p < .05$). Kada je riječ o Subskali Religiozna obojenost stavova o suicidu, kao značajan pozitivan prediktor se pokazao Samoiskaz o vlastitoj religioznosti ($\beta = .50, p < .01$). Prijatnost ($\beta = .15, p < .05$) i Samoiskaz o vlastitoj religioznosti ($\beta = .36, p < .01$) su značajan pozitivan prediktor Stava o suicidu kao impulsivnom ponašanju, dok su Prijatnost ($\beta = -.17, p < .01$) i Samoiskaz o vlastitoj religioznosti ($\beta = -.15, p < .01$) negativan prediktor Stava o prihvatljivosti i normalnosti suicida. Sa druge strane, Neuroticizam ($\beta = .30, p < .01$) i Otvorenost ka iskustvu ($\beta = .23, p < .01$) su se pokazali kao značajni pozitivni prediktori Stava o prihvatljivosti i normalnosti suicida. Nadalje, prikazani rezultati su pokazali da subskala Suicid kao manifestacija agresivnosti ima tri značajna prediktora, Ekstraverzija ($\beta = -.16, p < .05$) je negativan prediktor pomenute subskale, dok su Savjesnost ($\beta = .17, p < .05$) i Neuroticizam ($\beta = .24, p < .01$) pozitivni prediktori Stava o suicidu kao manifestaciji agresivnosti. Kada je riječ o posljednjoj subskali Upitnika o stavovima prema suicidu, Stav o suicidu kroz prizmu moralnosti, rezultati su pokazali da su Savjesnost ($\beta = .14, p < .05$) i Samoiskaz o vlastitoj religioznosti ($\beta = .31, p < .01$) pozitivni prediktori pomenute subskale, dok je Prijatnost negativan prediktor Stava o suicidu kroz prizmu moralnosti.

4. Diskusija i zaključak

Ovim istraživanjem je nastojano utvrditi povezanost između specifičnih stavova o suicidalnim tendencijama kod mladih ljudi i njihovih osobina ličnosti, kao i stepena vlastite religioznosti. Pored same povezanosti, fokus je stavljen i na same stavove o suicidalnim tendencijama kod mladih ljudi, odnosno, na koji način studenti ovih društvenih i humanističkih nauka, te budući stručnjaci, doživljavaju suicidalnost kao fenomen.

4.1. Utvrđivanje stepena slaganja studenata sa specifičnim stavovima o suicidalnim tendencijama.

Istraživačkom hipotezom je pretpostavljeno da će studenti medicine i psihologije imati izraženije stavove da su suicidalne tendencije oblik mentalne bolesti i impulsivnog ponašanja, nego da se suicidalne tendencije javljaju kao apel za pomoć i da će studenti suicidalne tendencije posmatrati kroz prizmu moralnosti. Istraživanje je navedenu hipotezu djelomično potvrdilo. Naime, rezultati pokazuju da studenti u najvećem postotku smatraju da su suicidalne tendencije vid mentalne bolesti, međutim, veoma je visok postotak slaganja studenata da se suicidalne tendencije javljaju i u funkciji apela, što je suprotno od prvobitne pretpostavke. Ono što je istraživanje još potvrdilo jeste da studenti neće biti privrženi stavu da u osnovi suicidalne tendencije postoji prizma moralnosti, kao i da su suicidalne tendencije oblik impulsivnog ponašanja. Istraživanje koje je sproveo (Gajić, 1996) je pokazalo da su suicid u funkciji apela za pomoć imali, uglavnom, ljekari koji su prethodno bili podvrgnuti izučavanju suicidologije, nego studenti medicine. Međutim, ovo istraživanje je pokazalo da studenti medicine i psihologije imaju daleko izraženiju empatiju prema suicidu kao fenomenu i da su skloni da ovaj socijalni problem sagledaju iz više različitih perspektiva. Navedeni rezultat se može objasniti činjenicom da je od 1996. godine, do danas, prošlo 26 godina i da je sam fenomen suicida kao socijalnog, društvenog i psihopatološkog problema postao daleko poznatiji, da se o njemu više priča kako na fakultetima, tako i u javnosti. U svakom slučaju, izražen osjećaj empatije prema suicidalnim osobama i doživljaj da se same suicidalne tendencije javljaju kao apel za pomoć je pozitivno iznenađenje ovog istraživanja. Samim tim,

ostavlja se prostor da se prevaziđu predrasude i poveća senzibilnost za ovu temu, te da se u nekom narednom periodu smanji postotak samoubistava.

Kada je riječ o doživljaju suicida kao mentalne bolesti, svakako je najveći broj studenata bio pri stavu da se suicidalne tendencije javljaju kao odraz mentalne bolesti, a takav stav je bio prisutan i kod adolescenata kada su ispitivani stavovi o suicidu (Čanković, 2013). Neka buduća istraživanja bi se mogla pozabaviti stavovima starijih specifičnih grupa na temu stavova o suicidalnim tendencijama, kako bi se obuhvatio kompletan pregled starosnih uzrasta i stavova o navedenoj temi na našim prostorima. Nadalje, studenti su dosta bili pri stavu da se suicidalne tendencije javljaju kao vid impulsivnog ponašanja, što su potvrdila i prethodno sprovedena istraživanja na ovu temu (Gajić, 1996), kao i da studenti medicine i psihologije ne posmatraju suicid kroz prizmu moralnosti. Kada je riječ o pogledu na suicid kao impulsivnom ponašanju, prethodno sprovedena istraživanja su pokazala da je impulsivnost jedan od značajnih prediktora samoubistva (Zhang & Wang, 2014), čime bi se mogli objasniti i prikazani stavovi studenata.

4.2. Povezanost osobina ličnosti i stavova o suicidalnim tendencijama

Osnovni cilj ovog istraživanja, pored utvrđivanja stavova o suicidalnim tendencijama studenata medicine i psihologije, jeste i povezanost osobina ličnosti studenata i njihovih stavova o suicidalnim tendencijama. Druga istraživačka hipoteza ove studije se odnosila na pretpostavku da postoji povezanost između osobina ličnosti studenata i njihovih stavova o suicidalnim tendencijama. Istraživanje je navedenu hipotezu potvrdilo, te su pronađeni raznoliki rezultati.

Kada je riječ o subskali Ekstraverzije, pokazana je statistički značajna negativna povezanost sa stavovima da se suicidalne tendencije javljaju kao sloboda izbora, zatim sa stavom o prihvatljivosti i normalnosti suicida, kao i sa doživljajem suicidalnih tendencija kao manifestaciju agresivnosti. U svom istraživanju (DeShong i sar., 2015) pokazali da se visoka ekstraverzija najčešće povezuje sa osuđujućim stavovima prema suicidu, odnosno, suicidalnim tendencijama su bile skloniji introverti. Ovakav rezultat je djelomično potvrđen i ovim istraživanjem, gdje je pokazano da osobe koje ostvaruju visok skor na skali ekstraverzije su privrženije stavu da suicidalne tendencije ne mogu biti sloboda izbora, da su izraz impulsivnog ponašanja da ponašanje

kao takvo ne može biti prihvatljivo. Navedeni rezultati su sasvim logičan slijed objašnjenja da ekstraverti vole i cijene život, koriste svaku priliku koja im se pruža i može se slobodno reći da se trude da žive svoj život punim plućima, što ne ostavlja prostor na misao da sve te prilike mogu biti olako oduzete, a pogotovo ne vlastitim izborom (Matthews, Deary & Whiteman, 2003).

Kada je riječ o subskali Prijatnost u okviru Invenatra Velikih pet osobina ličnosti, studenti koji ostvaruju visoke skorove na skali Prijatnosti su češće mišljenja da su suicidalne tendencije oblik impulsivnog ponašanja, te ne podržavaju stav da suicidalne tendencije mogu biti ishod slobode izbora, te da se suicidalne tendencije trebaju prihvatiti i odobriti. Navedeni rezultati bi se mogli objasniti činjenicom da su osobe koje ostvaruju visoke skorove na skali Prijatnosti sklone traženju onog pozitivnog u ljudima, empatiji i altruizmu. Kao takve, teže ka tome da svakome pomognu, povjerljive su i skromne (Matthews & sar.,2003). S obzirom na sve navedene karakternistike, moglo bi se reći da zbog svoje osobnosti one čvrsto vjeruju da se svakome može pomoći da riješi trenutne probleme i osjećaj beznađa u kojem se nalazi, te činjenicu da neko teži ka suicidu ili da taj suicid izvrši objašnjavaju ishitrenom reakcijom poput impulsivnog ponašanja.

Studenti koji ostvaruju nizak skor na skali Prijatnosti češće imaju stav da su suicidalne tendencije sloboda izbora i da je u redu navedene tendencije prihvatiti. Odnosno, osobe koje su manje prijatne, više su orjentisane prema sebi, nemaju istančan osjećaj i razumijevanje prema drugim ljudima, te lako dolaze u sukob sa okolinom, shodno tome da im nije izražena osjećajnost i razumijevanje za tuđe osjećaje i postupke, moglo bi se objasniti i da nemaju izraženu empatiju prema osobama koje su sklone suicidalnim tendencijama, te sam suicid smatraju kao postupak koji pripada na izbor svakom čovjeku, bez zalaženja u razloge i povode osobe ka suicidalnim tendencijama, te da takve postupke treba prihvatiti.

Nadalje, kada je riječ o trećoj subskali Inventara Velikih pet osobina ličnosti, Savjesnosti, rezultati ukazuju na negativnu povezanost sa stavovima da se suicid javlja kao sloboda izbora i da je suicid kao takav potrebno prihvatiti i normalizovati. Navedeni rezultati bi se mogli objasniti činjenicom da osobe koje se karakterišu kao manje savjesne su obično neodgovorne, neorganizovane, češće su pušači, manje vode računa o svom zdravlju i životu, te bi se na osnovu tih činjenica moglo reći da manje savjesne osobe zbog ovih karakteristika će češće suicidalne tendencije shvatiti kao prihvatljiv oblik ponašanja bez zalaženja u razloge istih, te shodno tome da

odluka da sebi oduzme život pripada svakom čovjeku, jer manje savjesni ljudi svakako ne cijene samu životnu priliku i sve ono što život nudi (Goldberg, 1993).

Kada je riječ o Neuroticizmu kao četvrtoj subskali Inventara Velikih pet osobina ličnosti, evidentno je da osobe koje ostvaruju visok skor na subskali Neuroticizma su češće pri stavu da su suicidalne tendencije izraz mentalne bolesti osoba koje su sklone ka ovim tendencijama, kao i da se javljaju kao posljedica slobode izbora i manifestacija agresivnosti. Ali, i da je suicidalne tendencije potrebno prihvatiti i normalizovati. Navedeni rezultati bi se mogli objasniti činjenicom da osobe koje ostvaruju visoke skorove na skali Neuroticizma se teže nose sa životnim promjenama i često su anksiozne, nervozne ili tužne, teško se opuštaju i vrlo lako reaguju na stres (Tackett & Lahey, 2017). S obzirom na navedenim opis, moglo bi se reći da osobe koje po prirodi nisu emocionalno stabilne, pribjegavaju stavu da svaka osoba ima pravo da sebi oduzme život, a navedeni stav može proizići iz osjećaja nelagode u vlastitoj koži u momentima u kojima osobe sa visokim neuroticizmom smatraju kriznim ili neprijatnim. S tim u vezi se povlači i stav da su suicidalne tendencije prihvatljiva i normalna društvena pojava iz perspektive osoba sa visokim neuroticizmom.

Otvorenost ka iskustvu, kao posljednja subskala Inventara Velikih pet osobina ličnosti, je pokazala da osobe koje ostvaruju visoke skorove na pomenutoj subskali su obično mišljenja da su suicidalne tendencije prihvatljiv oblik ponašanja, dok osobe koje ostvaruju nizak skor na subskali Otvorenost ka iskustvu sklone posmatranju suicida kroz prizmu moralnosti. Generalno gledano, osobe koje su otvorene ka iskustvu su obično osobe koje su visokoobrazovane i stalno ulažu u svoja znanja (Tackett & Lahey, 2017). Iz ove perspektive bi se moglo reći da se radi o studentima koji dosta ulažu u istinsko usvajanje svojih znanja, te dobar prosjek na fakultetu. Odlikuje ih i maštovitost, kreativnost i izričito izbijaju iz krutosti uskih interesovanja (Soto & John, 2017). Sa tim u vezi bi se navedeni rezultat mogao objasniti činjenicom da bi ovako opisane osobe razloge prije potražili u nekim drugim aspektima čovjekovih misli, osjećanja i postupaka, nego u samoj moralnosti koju od svojih ponuđenih mogućnosti smatraju najmanje prikladnim objašnjenjem suicidalnih tendencija.

4.3. Povezanost samoiskaza o religioznosti i Upitnika o stavovima prema suicidu

U okviru istraživanja, studenti su samoiskaz o vlastitoj religioznosti izražavali na osnovu petostepene skale Likertovog tipa. Radnom hipotezom je pretpostavljano da će studenti koji se izjašnjavaju kao religiozni imati osuđujuće stavove prema suicidalnim tendencijama. Istraživanje je potvrdilo hipotezu, te su studenti koji su sebe okarakterisali kao visoko religiozne, najčešće imali stavove da su suicidalne tendencije nije prikladno posmatrati kao slobodu vlastitog izbora, te da suicidalne tendencije nije opravdano prihvatati i normalizovati, kao i da nije prikladno suicidalne tendencije posmatrati kao slobodu izbora. Nadalje, osobe koje sebe opisuju kao visoko religiozne su bile pri stavu da su suicidalne tendencije oblik impulsivnog ponašanja. Ujedno, osobe koje se izjašnjavaju kao visoko religiozne su, upravo, suicidalne tendencije posmatrali kroz religiozne stavove, kao i kroz prizmu moralnosti. U istraživanju (Mehmet, 2004) je došao do rezultata da su stavovi o suicidalnim tendencijama, svakako, predodređeni stepenom religioznosti, kao i u ovom istraživanju. Međutim, (Segal i sar., 2004) su u svom istraživanju dobili zanimljiv rezultat da religija ima uticaj na stavove o suicidalnim tendencijama samo kod starije skupne ljudi, dok kod mlađe to nije bio slučaj.

Međutim, naše istraživanje potvrdilo da stepen religioznosti ima značajan uticaj na stavove o suicidalnim tendencijama i kod mlađe skupine ljudi, odnosno, studenata. Kada se osvrnemo na Hrišćanstvo, odnosno, učenje Pravoslavne i Katoličke crkve, u Katoličanstvu je samobistvo tema o kojoj se ne priča, smatra se jednim od glavnih grijehova, te od starih vremena, prema učenjima ove vjere ne postoji opravdanje za ponašanja koja podrazumijevaju oduzimanje vlastitog života. Sličnog učenja i stave se drži i Pravoslavna vjere u kojoj samoubicima na sahrani sveštenici ne drže opelo niti se za njihovu dušu održava služba u crkvi.

4.4. Multipla regresiona analiza Upitnika o stavovima prema suicidu, samoiskaza o religioznosti i Inventara Velikih pet osobina ličnosti

U okviru multiple regresione analize koja je sprovedena na nivou Upitnika o stavovima prema suicidu, samoiskaza o religioznosti i Inventara Velikih pet osobina ličnosti, rezultati su pokazali da je Samoiskaz o religioznosti značajan pozitivan prediktor Religiozne obojenosti stavova prema suicidu, što se može smatrati očekivanim rezultatom s obzirom na činjenicu da osobe koje se izjašnjavaju kao religiozne, suicidalne tendencije posmatraju kroz religiju i shodno toj činjenici formiraju svoje stavove na navedenu temu. Samoiskaz o religioznosti se pokazao kao snažan pozitivan prediktor Stava o suicidu kao impulsivnom ponašanju, što ide u prilog činjenici da se impulsivnost pripisuje osobama koje bez razmišljanja i uključenosti razuma svakodnevno postupaju, te na te načine mogu donositi nepromišljene odluke, pri čemu mogu naškoditi sebi i drugima (Evenden, 1999). Samim tim, s obzirom da svaka religija i svaka vjera propagira sve suprotno od navedenih karakteristika impulsivnosti, osobe koje su visoko religiozne impulsivne oblike ponašanja smatraju neadekvatnim, pa samim tim ih povezuju i sa suicidalnim tendencijama koje, takođe, ne podržavaju.

Samoiskaz o religioznosti je pozitivan prediktor Stava o pogledu na suicid kroz prizmu moralnosti, što bi se moglo opet objasniti činjenicom da u svakoj religiji postoji moralna osnova o kojoj se uči i razgovara. Koji vid moralnosti se provlači kroz koju religiju i šta za koga predstavlja moralnost je svakako druga trema o kojoj se razgovara u okviru različitih učenja svake od religija (Zagzebski, 2007), ali ono što je sigurno jeste kod studenata koji sebe smatraju visoko religioznim osobama postoji moralno razmatranje suicidalnim tendencija. Nadalje, samoiskaz o religioznosti je statistički značajan negativan prediktor Stava o prihvatljivosti i normalnosti suicida, kao i Stava da je suicid sloboda izbora svakog pojedinca. Navedeni rezultat bi se mogao smatrati sasvim očekivanim s obzirom na generalni osuđujući stav visoko religioznih osoba na temu suicidalnih tendencija, te samim tim suicidalne tendencije kao takve nikako ne bi mogle biti sloboda izbora ili nešto što je svakodnevno i prihvatljivo, pogotovo s obzirom da se sva religijska učenja zasnivaju na činjenici da je život najveći dar i da o njegovom početku i kraju može suditi samo Svevišnji kojeg različite religije različito imenuju i praznuju.

Zanimljivo je da je Neuroticizam značajan pozitivan prediktor Stava o suicidu kao mentalnoj bolesti, što bi se moglo objasniti činjenicom da osobe koje ostvaruju visoke skorove na skali Neuroticizma, najčešće su vođene stavom da osobe koje su sklone ka nekoj vrsti suicidalnih tendencija imaju psihički problem koji ih navodi na takve postupke. Ovaj rezultat bi mogao biti dobra osnova za neka buduća istraživanja kako bi se utvrdilo da li osobe koje ostvaruju visoke skorove na neuroticizmu i koje su priklonjene ka stavu da suicidalne tendencije odraz mentalne bolesti, imaju iskustvo u vlastitom životu ili životu sebi bliskih ljudi povezanost neke vrste mentalne bolesti i suicida.

Ovo istraživanje je imalo za cilj da se ispituju stavovi o suicidalnim tendencijama studenata medicine i psihologije Univerziteta u Banjoj Luci, kao i da se ispita povezanost stavova o suicidalnim tendencijama, osobina ličnosti i samoiskaza o religioznosti pomenutog uzorka ispitanika. Istraživanje je obuhvatalo 273 ispitanika koje su činili studenti pomenutih fakulteta od prve do pete godine studija.

Istraživanje je pokazalo raznolike stavove o suicidalnim tendencijama, ali ono što je pozitivno iznenađenje ovog istraživanja jeste činjenica da su ispitanici u značajnoj mjeri izrazili stav da se suicidalne tendencije javljaju u funkciji apela za pomoć (29,59%) i samim tim je prikazana empatija i razumijevanje od budućih stručnjaka koji će se baviti ovom tematikom, da je suicidalnim osobama moguće pomoći ukoliko se pristupi sa takvom mišlju i vjerom da u osnovi razmišljanja tih osoba postoji i dalje volja i želja za životom, ali da im je potrebno razumijevanje, prihvatanje i pomoć da se teški životni periodi prevaziđu.

Ipak, studenti su u najvećoj mjeri bili pri stavu da su suicidalne tendencije odraz mentalne bolesti (41,18%), što se svakako može posmatrati kao pozitivan rezultat koji ukazuje na činjenicu da budući stručnjaci vjeruju da se suicidu kao fenomenu može pristupiti iz stručnog ugla i da se suicidalnim osobama može pomoći kao i svakom čovjeku sa određenim mentalnim poteškoćama. Generalno gledano, ispitanicu su u najmanjoj mjeri suicidalne tendencije posmatrali kroz prizmu moralnosti (9,06%), međutim, studenti koji su se izjašnjavali kao visoko religiozni su u svojim stavovima, svakako, uključivali i tu moralnu komponentu, kao što su i sve stavove o suicidu posmatrali kroz religioznu obojenost. Nesumnjivi su izrazito osuđujući stavovi visoko religioznih studenata na temu suicidalnih tendencija, gdje je uočljiva isključivost i izrazito neslaganje sa bilo kojom vrstom odobravanja ili razumijevanja suicidalnih tendencija.

Kada je riječ o povezanosti suicidalnih tendencija i osobina ličnosti, rezultati su pokazali da su suicidalne tendencije, uglavnom, povezane sa osobinama ličnosti na različitim nivoima, odnosno, da osobe koje imaju izražene određene osobine ličnosti u statistički značajnoj mjeri imaju izražene stavove o suicidalnim tendencijama. Na tom polju su se, svakako, u najvećoj mjeri ističu Ekstravezija i Neuroticizam, ali ih prati i Prijatnost i Savjesnost, dok je Otvorenost ka iskustvu u nešto manjoj mjeri statistički povezana sa pomenutim stavovima o suicidu.

Pomenute rezultate prati i multipla regresiona analiza u kojoj se kao statistički značajni prediktori stavova o suicidu u najvećoj mjeri ističu Prijatnost i Neuroticizam, dok je samoiskaz o religioznosti potvrdio rezultate korelacije, te je statistički najznačajniji i izuzetno snažan prediktor samoiskaza o religioznosti upravo Religiozna obojenost stavova o suicidu.

Na kraju, suicidalnost u svakom smislu sveprisutna socijalna i patološka pojava o kojoj je neophodno svakodnevno razgovarati i o kojoj je neophodno podizati svijest u društvu. Osobama koje su sklone ka suicidalnim tendencijama je moguće pomoći i rezultati ovog istraživanja ukazuju da budući stručnjaci u značajnoj mjeri imaju razvijenu svijest o suicidalnim tendencijama, ali ostaje još mnogo prostora da se ova tema istražuje, razrađuje i da se o njoj govori. Svaki oblik prevazilaženja predrasuda o suicidalnim tendencijama je jedan novi korak ka uspješnoj borbi da se ovaj trend smanji i da naše društvo postane sigurnije mjesto za život u kojem vlada empatija i međusobno razumijevanje i pomaganje. Ovaj rad smatram značajnim iskorakom u naučnom polju i podstrek da se nastave istraživanja o suicidalnosti i na taj način, kao i na mnoge druge načine koje imamo, podigne svijest o suicidalnosti i da stopa porasta izvršenih suicida u budućnosti zaustavi i vremenom smanji.

5. Literatura

1. Albarracin, D., Johnson, B.T. & Zanna, M.P: (2005). *Handbook of attitudes*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
2. Ansbacher, H. L. (1965): *Suicide: The Adlerian point of view*. U: *The Cry for Help* (Eds.: N. L. Farberow and E. S. Shneidman), New York: McGraw – Hill Book Co.,.
3. Biro, M. (1989). *Samoubistvo-psihologija i psihopatologija*. Zavod za izdavačku delatnost "Filip Višnjić".
4. Boot, K., Wiebenga, J. X., Eikelenboom, M., van Oppen, P., Thomaes, K., van Marle, H. J., & Heering, H. D. (2022). Associations between personality traits and suicidal ideation and suicide attempts in patients with personality disorders. *Comprehensive psychiatry*, 112, 152284.
5. Brezo, J., Paris, J., Tremblay, R., Vitaro, F., Zoccolillo, M., Hébert, M., & Turecki, G. (2006). Personality traits as correlates of suicide attempts and suicidal ideation in young adults. *Psychological medicine*, 36(2), 191-202.
6. Cvjetković-Bošnjak, M. i Soldatović-Stajić, B. (2003): Suicidalni rizik u depresivnih bolesnika. *Medicinski pregled*, LVI (1–2), 76–79.
7. Cwik, J. C., Till, B., Bieda, A., Blackwell, S. E., Walter, C., & Teismann, T. (2017). Measuring attitudes towards suicide: Preliminary evaluation of an attitude towards suicide scale. *Comprehensive psychiatry*, 72, 56-65.
8. Cho, H., Guo, G., Iritani, B. i Hallfors, D. (2006): Genetic Contribution to Suicidal Behaviors and Associated Risk Factors among Adolescents in the U. S. *Prevention Science*, 7, 303–311.
9. Čatipović, V. i Novalić, D. (2013). Utjecaj ekonomske krize nastopu samoubojstava na području Bjelovarsko-bilogorske župa-nije. *Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički radu u Bjelovaru*, (7), 259–269.
10. Čanković, D., Čanković, S., Ukropina, S., & Šurković, O. N. (1998). Stavovi adolescenata o samoubistvu. *Medical Review*, 240.
11. Davison, G. C. i Neale, J. M. (2002): *Psihologija abnormalnog ponašanja i doživljavanja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

12. Domino, G. (1981). Attitudes toward suicide among Mexican American and Anglo youth. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 3(4), 385-395.
13. DeShong, H. L., Tucker, R. P., O'Keefe, V. M., Mullins-Sweatt, S. N., & Wingate, L. R. (2015). Five factor model traits as a predictor of suicide ideation and interpersonal suicide risk in a college sample. *Psychiatry research*, 226(1), 217-223.
14. Filipović, A., & Jovanović, V. (2017): *Samopovređujuća ponašanja i suicidalna ideacija kod adolescenata: Uloga negativnih životnih događaja i strategija kognitivne emocionalne regulacije*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.
15. Gajić Z. (1996). *Prevenција samoubistva u praksi lekara opšte medicine, Stavovi prema samoubistvu i njihov značaj u prevenciji (magistarski rad)*. Novi Sad: Medicinski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.
16. Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American psychologist*, 48(1), 26.
17. Jušić, A. (2002): *Eutanazija*. Revija za socijalnu politiku, 9 (3),301–309.
18. Jugović, A. L., & Luković, M. (2012). Karakteristike samoubistava mladih. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11 (1), 169-177.
19. John, O. P., Donahue, E. M., & Kentle, R. L. (1991). Big five inventory. *Journal of Personality and Social Psychology*.
20. Joiner, T. E., Van Orden, K. A., & Merrill, K. A. (2005). Interpersonal-psychological precursors to suicidal behavior: a theory of attempted and completed suicide. *Current Psychiatry Reviews*, 1(2), 187-196.
21. Jukić, J. (2014). *Stavovi studenata medicine o psihijatrijskom bolesniku prije i nakon slušanja predmeta „Psihijatrija* (Doktorska disertacija), Medicinski fakultet, Univerzitet u Splitu.
22. Kafadar, H., Kafadar, S., & Tokdemir, M. (2014). Suicides in adolescence: a twelve-year study from Eastern Turkey. *Journal of forensic and legal medicine*, 27, 6-8.
23. Kozarić-Kovačić, Dragica, and Tihana Jendričko. (2004). "Suicidalnost i depresija." *Medicus* 13.1, 77-87.

24. Lemut, I. (2012). *Stavovi i promjena stava*. (Doctoral dissertation, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Humanities and Social Sciences. Department of Psychology).
25. Lester, D. (1993). Suicidal behavior in bipolar and unipolar affective disorders: a meta-analysis. *Journal of affective disorders*, 27(2), 117-121.
26. Evenden JL (1999). Varieties of impulsivity. *Psychopharmacology*, 146:348–361.
27. Matthews, G., Deary, I. J., & Whiteman, M. C. (2003). *Personality traits*. Cambridge University Press.
28. Masango, S. M., Rataemane, S. T., & Motojesi, A. A. (2008). Suicide and suicide risk factors: A literature review. *South African Family Practice*, 50(6), 25-29.
29. Marčinko, D. (2011). *Modeli razumijevanja suicidalnog ponašanja*. Iz: Marčinko D i suradnici. Suicidologija. Zagreb: Medicinska naklada.
30. McCrae, R. R., & Costa Jr, P. T. (1990). *Personality in adulthood*, New York: Guilford. *McCrae Personality in adulthood*.
31. McCann, S. J. (2010). Suicide, big five personality factors, and depression at the American state level. *Archives of Suicide Research*, 14(4), 368-374.
32. McKeon, R. (2009). *Suicidal behavior*, Hogrefe Publishing.
33. McGirr, A., & Turecki, G. (2007). The relationship of impulsive aggressiveness to suicidality and other depression-linked behaviors. *Current psychiatry reports*, 9(6), 460-466.
34. Mehmet, E. (2004): The effects of religious versus secular education on suicide ideation and suicidal attitudes in adolescents in Turkey. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 39, 536–542.
35. Osman, A., Gutierrez, P. M. , Kopper, B. A., Barrios, F. X., and Chiros, C. E.(1998). The Positive and Negative Suicide Ideation Inventory: Development and validation. *Psychological Reports*.
36. O'Carroll, P. W., Berman, A. L., Maris, R. W., Moscicki, E. K., Tanney, B. L., & Silverman, M. M. (1996). Beyond the Tower of Babel: a nomenclature for suicidology. *Suicide and Life Threatening Behavior*, 26(3), 237-252.

37. Omerbegović, E., & Alispahić, S. (2020). Suicid: Mitovi i znanstvene spoznaje. *Journal of affective disorders*, 38(1-2), 19-26.
38. Poredoš Lavor, D., Jerković, S., & Radišić, N. (2011). Samoubojstva u suvremenom društvu. *Policija i sigurnost*, 20 (2), 230-235.
39. Pušić, I. (2018). *Etička razmatranja o eutanaziji u dječjoj dobi* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education).
40. Pienaar, J., Rothmann, S., & Van De Vijver, F. J. (2007). Occupational stress, personality traits, coping strategies, and suicide ideation in the South African Police Service. *Criminal Justice and Behavior*, 34(2), 246-258.
41. Pupovac, I. D. (2017). *Suicidi kod osoba koje nemaju psihički poremećaj* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. School of Medicine. Chair of Psychiatry and Psychological Medicine).
42. Rathus, S. A. (2001): Temelji psihologije. *Jastrebarsko*: Naklada Slap.
43. Rudnick, A. (2011). Attitudes of pre-clinical medical students towards psychiatric patients before and after an early clinical experience. *Canadian Medical Education Journal*, 2(1), e11-e15.
44. Selaković – Burišić, S., Gajić, Z., & Đurđev, O. (1993). Attitude towards Suicide in Serbian Medical Students. *XVII th Congress of the International Association for Suicide Prevention and Crisis Intervention*. Montreal, 1993.
45. Segal, D. L., Mincic, M. S., Coolidge, F. L., & O'riley, A. (2004). Attitudes toward suicide and suicidal risk among younger and older persons. *Death studies*, 28 (7), 671-678.
46. Sojević, M., Purić, N., & Dunjić-Kostić, B. (2017). Procena rizika za suicid u odnosu na strukturu ličnosti kod obolelih od depresije. *Medicinski podmladak*, 68 (4).
47. Stefa Missagli, S., Unterrainer, H. F., Giupponi, G., Holasek, S. J., Kapfhammer, H. P., Conca, A., Sarlo, M., Erbuto, D., Rogante, E., Moujaes – Droescher, H., Davok, K., Berardelli, I., Davok, K., Krysinska, K., Andriessen, K., Lester, D., & Pompili, M. (2020). Suicide and personality traits: a multicenter study of Austrian and Italian psychiatric patients and students. *Suicide and Life Threatening Behavior*, 50(1), 220-232.

48. Van Orden, K. A., Merrill, K. A., & Joiner Jr, T. E. (2005). Interpersonal-psychological precursors to suicidal behavior: A theory of attempted and completed suicide. *Current Psychiatry Reviews*, 1(2), 187-196.
49. Zouk, H., Tousignant, M., Seguin, M., Lesage, A., & Turecki, G. (2006). Characterization of impulsivity in suicide completers: clinical, behavioral and psychosocial dimensions. *Journal of affective disorders*, 92 (2-3), 195-204.
50. Zhang, Y., & Wang, W. (2014). The Study in the Relationship between Impulsive Personality Traits and Suicide. *Advances in Psychology*, 4(4), 537-44.
51. WHO (2017). *Helping people with severe mental disorders live longer and healthier lives*.Preuzeto sa: https://www.who.int/mental_health/evidence/policy_brief_on_severe_mental_disorders/en/.
52. WHO (2021). *Suicide*. Preuzeto sa <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide>.

7. Prilog

OSObine LIČNOSTI I STAVOVI O SUICIDU STUDENATA MEDICINE I PSIHOLOGIJE

Drage kolege,

ispunjavanjem ankete koja se nalazi u nastavku, u velikoj mjeri ćete mi olakšati izradu mog završnog rada na master studijama. Anketa je anonimna, a podaci će se koristiti isključivo u akademske svrhe. Unaprijed hvala na izdvojenom vremenu i trudu!

Milica Trubarac.

1. Upiši fakultet koji pohađaš

2. Upiši godinu studija koju pohađaš

3. Pol (zaokruži)

1. Muški

2. Ženski

4. U ovom upitniku navedene su određene karakteristike koje mogu, ali ne moraju da se odnose na tebe. Molimo te da pored svake tvrdnje zaokružiš broj kojim iskazuješ **stepen slaganja ili neslaganja sa tom tvrdnjom.** Brojevi imaju sljedeće značenje:

1.	2.	3.	4.	5.
Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Nisam siguran/a	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem

Vidim sebe kao osobu koja...

1	... je pričljiva.	1	2	3	4	5
2	... je sklona da traži mane u drugima.	1	2	3	4	5
3	... temeljno obavlja posao.	1	2	3	4	5
4	... je depresivna, utučena.	1	2	3	4	5
5	... je originalna, puna novih ideja.	1	2	3	4	5
6	... je uzdržana.	1	2	3	4	5
7	... je nesebična i voli da pomaže drugima.	1	2	3	4	5
8	... je ponekad nepažljiva.	1	2	3	4	5
9	... je opuštena, dobro podnosi stres.	1	2	3	4	5
10	... je zainteresovana za mnoge stvari.	1	2	3	4	5
11	... je puna energije.	1	2	3	4	5
12	... započinje svađe sa drugima.	1	2	3	4	5
13	... je pouzdan (sa)radnik.	1	2	3	4	5
14	... je ponekad napeta.	1	2	3	4	5
15	... je dovitljiva, voli da duboko razmišlja.	1	2	3	4	5
16	... je puna entuzijazma.	1	2	3	4	5
17	... umije da oprostí drugima.	1	2	3	4	5
18	... je neorganizovana.	1	2	3	4	5
19	... mnogo brine.	1	2	3	4	5
20	... je maštovita.	1	2	3	4	5
21	... je uglavnom tiha.	1	2	3	4	5
22	... je povjerljiva.	1	2	3	4	5
23	... umije da bude lijena.	1	2	3	4	5
24	... je emocionalno stabilna, ne uznemiri se lako.	1	2	3	4	5
25	... je kreativna.	1	2	3	4	5
26	... umije da se izbori za svoja prava.	1	2	3	4	5
27	... je hladna i zatvorena.	1	2	3	4	5
28	... ne odustaje dok ne završi posao.	1	2	3	4	5
29	... često mijenja raspoloženja.	1	2	3	4	5
30	... cijeni umjetničke i estetske doživljaje.	1	2	3	4	5
31	... je ponekad stidljiva, inhibirana.	1	2	3	4	5
32	... je brižna i prijatna skoro prema svima.	1	2	3	4	5
33	... efikasno obavlja posao.	1	2	3	4	5
34	... u napetim situacijama ostaje mirna.	1	2	3	4	5
35	... više voli rutinske poslove.	1	2	3	4	5
36	... je druželjubiva, društvena.	1	2	3	4	5
37	... je ponekad neprijatna prema drugima.	1	2	3	4	5
38	... planira i drži se tog plana.	1	2	3	4	5
39	... se lako iznervira.	1	2	3	4	5
40	... voli da misli, da se igra idejama.	1	2	3	4	5
41	... ima malo interesovanja za umjetnost.	1	2	3	4	5
42	... voli da sarađuje s drugima.	1	2	3	4	5
43	... se lako dekoncentriše.	1	2	3	4	5
44	... ima istančan ukus za slikarstvo, muziku i/ili književnost.	1	2	3	4	5

5. SOQ je upitnik koji ispituje tvoje stavove o suicidu, shodno tome ne postoje tačni i netačni odgovori. Svaki odgovor je dragocjen i veoma je važno da odražava tvoje iskreno shvatanje i ubjeđenje. Molim te da pored svake tvrdnje zaokružiš broj kojim iskazuješ **stepen slaganja ili neslaganja sa tom tvrdnjom**. Brojevi imaju sljedeće značenje:

1.	2.	3.	4.	5.
Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Nisam siguran/a	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem

1	Većina osoba koje pokušaju samoubistvo su usamljene i depresivne.	1	2	3	4	5
2	Skoro svako je, s vremena na vrijeme, pomišljao na samoubistvo.	1	2	3	4	5
3	Stopa samoubistva je viša kod nacionalnih manjina	1	2	3	4	5
4	Stvarna stopa samoubistva je kod nas znatno viša nego što to pokazuje zvanična statistika.	1	2	3	4	5
5	Centri sa prevenciju samoubistava se miješaju u pravo osobe da sebi oduzme život.	1	2	3	4	5
6	Većina samoubistava je izazvana konfliktom sa pratnerom.	1	2	3	4	5
7	Većina učestalosti samoubistava je rezultat nedovoljnog uticaja religije.	1	2	3	4	5
8	Mnoga oproštajna pisma samoubica otkrivaju znatan bijes prema svijetu.	1	2	3	4	5
9	Bilo bi me sramota ako bi član moje porodice izvršio samoubistvo.	1	2	3	4	5
10	Većina pokušaja samoubistava su nagle – impulsivne prirode.	1	2	3	4	5
11	Većina samoubistava je rezultat želje samoubice da se nekome osveti.	1	2	3	4	5
12	U našoj zemlji je samoubistvo vatrenim oružjem najčešći metod.	1	2	3	4	5
13	Ljudima oboljelim od neizlječivih bolesti je potrebno omogućiti da izvrše samoubistvo na dostojanstven način.	1	2	3	4	5
14	Oni koji prijete samoubistvom, rijetko to učine.	1	2	3	4	5
15	Samoubistvo se češće susreće kod izrazito bogatih i veoma siromašnih ljudi.	1	2	3	4	5
16	Osobe koje izvrše samoubistvo iz patriotskih razloga čine to ne zbog hrabrosti, nego zato što uživaju u rizičnom ponašanju.	1	2	3	4	5
17	Samoubistvo je vodeći uzrok smrti u našoj zemlji.	1	2	3	4	5
18	Samoubistvo je prihvatljiv način okončanja neizlječive bolesti.	1	2	3	4	5
19	Ljudi koji izvrše samoubistvo su, najčešće, duševno bolesni.	1	2	3	4	5
20	Neki ljudi izvršavaju samoubistvo kao vid samokažnjavanja.	1	2	3	4	5
21	Osjećanje očaja koje se ogleda u samoubilačkom aktu je u suprotnosti sa učenjima većine religija.	1	2	3	4	5
22	Stope samoubistva su različite od zemlje do zemlje.	1	2	3	4	5
23	Žao mi je onih ljudi koji izvrše samoubistvo.	1	2	3	4	5

24	Petar Petrović, star 45 godina, je upravo izvršio samoubistvo. Pretpostavlja se da je o tome razmišljao već nekoliko godina (izraziti	1	2	3	4	5
27	Japanske pilote „kamikaze“, koji su se uništavali obrušavajući svoje avione na brodove, ne bi trebalo smatrati žrtvama samoubistava.	1	2	3	4	5
28	Kulturalne razlike u odgajanju djece vjerovatno nemaju veze sa stopom samoubistava.	1	2	3	4	5
29	Samoubistvo je jasan dokaz da je čovjek u osnovi agresivne i destruktivne prirode.	1	2	3	4	5
30	Tokom posljednjih 10 godina, broj samoubistava je kod nas znatno porastao.	1	2	3	4	5
31	Većina ljudi koji pokušavaju da se ubiju, zapravo, ne žele da umru.	1	2	3	4	5
32	Samoubistvo se odigrava bez prethodne najave.	1	2	3	4	5
33	Poslovni čovjek uhapšen zbog pronevjere ili druge ilegalne radnje, treba da se suoči sa kaznom kao čovjek, a ne da traži izlaz u samoubistvu.	1	2	3	4	5
34	Većina žrtava samoubistva su starije osobe koje nisu imale mnogo razloga za život.	1	2	3	4	5
35	Osoba koja je pokušala da se ubije nije stvarno odgovorna za svoje postupke.	1	2	3	4	5
36	Oko 75% onih koji uspješno izvrše samoubistvo su već, barem jednom, ranije pokušali da se ubiju.	1	2	3	4	5
37	Nekoga ko razmišlja o samoubistvo rijetko od toga može odvratiti samo prijateljski razgovor.	1	2	3	4	5
38	Ljudi koji pokušavaju da se ubiju, zasigurno su labilnog karaktera.	1	2	3	4	5
39	Način odigravanja samoubistva je odraz toga da li je taj čin bio nagao/imuplsivan ili unaprijed isplaniran.	1	2	3	4	5
40	Socijalni činioci, kao što su buka i prenaseljenost, mogu uticati da osoba postane sklona samoubistvu.	1	2	3	4	5
41	Veliki procenat žrtava samoubistva je iz rasturenih porodica.	1	2	3	4	5
42	Veoma česta poruka u opraštajućim pismima samoubica je neuzvrćena ljubav.	1	2	3	4	5
43	Ljudi koji se samospaljuju, da bi skrenuli pažnju na neko političko ili vjersko pitanje, su društveno neuravnoteženi.	1	2	3	4	5
44	Mogućnost za izvršenje samoubistva je veća kod starijih ljudi (preko 60 godina) nego kod mlađih ljudi (20 do 30 godina).	1	2	3	4	5
45	Većina ljudi koji izvrše samoubistvo ne vjeruje u zagrobni život.	1	2	3	4	5
46	U vrijeme rata samoubistvo zarobljenog vojnika je herojski čin.	1	2	3	4	5
47	Oni koji pokušavaju samoubistvo se, u stvari, razračunavaju sa nekim.	1	2	3	4	5

48	Kada jedna osoba postane sklona samoubistvo, ona to ostaje zauvijek.	1	2	3	4	5
49	Postoje situacije u kojima je samoubistvo jedino racionalno rješenje	1	2	3	4	5
50	Ljude treba spriječiti da izvrše samoubistvo jer većina njih tada ne razmišlja racionalno.	1	2	3	4	5
51	Stopa samoubistava je veća kod manjina, kao što su Romi, Hrvati ili Bošnjaci, u odnosu na većinsko stanovništvo.	1	2	3	4	5
52	Pobošljanje koje se javlja nakon samoubilačke krize je dokaz da je samoubilački rizik prošao.	1	2	3	4	5
53	Osobe koje se bave rizičnim sportovima, kao što su trke automobila, podsvjesno žele da umru.	1	2	3	4	5
54	Zatvorenici koji u zatvoru pokušaju samoubistvo, samo imaju želju da poboljšaju uslove svoga boravka u zatvoru.	1	2	3	4	5
55	Samoubistva među mladim ljudima, na primjer studentima, su posebno zagonetna jer oni imaju sve razloge da žive.	1	2	3	4	5
56	Kada osoba jednom preživi pokušaj samoubistva, minimalna je vjerovatnoća da će to opet pokušati.	1	2	3	4	5
57	Generalno gledano, samoubistvo je zao čin i ne treba ga tolerisati	1	2	3	4	5
58	Osobe koje pokušaju samoubistvo i prežive bi trebalo oslati na tretman pomoću kojeg bi razumjeli svoje unutrašnje motive.	1	2	3	4	5
59	Samoubistvo je normalno ponašanje.	1	2	3	4	5
60	Mnoge osobe koje su žrtve fatalnih saobraćajnih nesreća su, zapravo, željele da umru.	1	2	3	4	5
61	Ukoliko bi društvo tolerisalo otvoreno ispoljavanje osjećanja poput bijesa ili stida, stopa samoubistava bi se smanjila.	1	2	3	4	5
62	Sa evolutivnog gledišta, samoubistvo je prirodni put kojim se eliminišu duševno nedovoljno jake osobe.	1	2	3	4	5
63	Osobe koje pokušavaju samoubistvo ja javnim mjestima (mostovi ili visoke zgrade) u većoj mjeri žele da privuku pažnju na sebe.	1	2	3	4	5
64	Osoba čiji je roditelj izvršio samoubistvo je pod većim rizikom da izvrši samoubistvo.	1	2	3	4	5
65	Spoljašnji činioci, kao što je, na primjer, nedostatak novca, su najčešći uzroci pokušaja samoubistva.	1	2	3	4	5
66	Stope samoubistava su dobar pokazatelj stabilnosti zemlje. Naime, što je više samoubistava, to je dokaz da zemlja ima više problema.	1	2	3	4	5
67	Ponekad je samoubistvo jedini izlaz iz životnih problema.	1	2	3	4	5
68	Samoubistvo je vrlo ozbiljan moralni prestup.	1	2	3	4	5
69	Neke osobe su izvršile samoubistvo da bi sačuvale svoju čast. Onesu više žrtve kulturalnih vrijednosti nego poremećenih sopstvenih stavova.	1	2	3	4	5

70	Ako neko želi da se ubije, to je njegova stvar i mi ne treba da se miješamo	1	2	3	4	5
71	Pokušaj samoubistva je u osnovi „molba za pomoć“.	1	2	3	4	5
72	Gojazne osobe će prije izvršiti samoubistvo nego osobe normalne tjelesne težine.	1	2	3	4	5
73	Herojska samoubistva (na primjer, vojnik koji se baca na bombu), treba posmatrati drugačije u odnosu na ostala samoubistva (na primjer, skakanje sa mosta).	1	2	3	4	5
74	Najčešća poruka u oproštajnom pismu samoubice je usamljenost,	1	2	3	4	5
75	Srodnici samoubice obično nisu imali pojma o onome što se događa.	1	2	3	4	5
76	Dugogodišnje samouništenje, na primjer alkoholizam, može predstavljati nesvjesni pokušaj samoubistva.	1	2	3	4	5
77	Kod onih ljudi koji pokušavaju samoubistvo, obično se prethodno javlja misao da je život postao bezvrijedan.	1	2	3	4	5
78	Samoubistvo je u suprotnosti sa „Božijim zakonima“ i zakonima prirode.	1	2	3	4	5
79	Trebale bi da postoje „klinke za samoubistvo“ u kojima bi osobe koje žele da umru to učinile na bezbolan i dostojanstven način.	1	2	3	4	5
80	Oni koji pokušaju da izvrše samoubistvo, obično tim činom pokušavaju da pridobiju sažaljenje drugih ljudi.	1	2	3	4	5
81	Ljudima koji izvršavaju samoubistvo nedostaju prava vjerska uvjerenja	1	2	3	4	5
82	Ljudi bez porodičnih veza će vjerovatnije, prije nego ostali, pokušati da izvrše samoubistvo.	1	2	3	4	5
83	Ljudi koji „pogriješe“ pri pokušaju samoubistva, nisu ni željeli da umru.	1	2	3	4	5
84	Pasivno samoubistvo, kao što je gutanje velike količine lijekova, je prihvatljivije nego samoubistvo vatrenim oružjem.	1	2	3	4	5
85	Postoji mogućnost da svako od nas postane samoubica.	1	2	3	4	5
86	Samoubistva se događaju samo u civilizovanim društvima.	1	2	3	4	5
87	Ljude koji su izvršili samoubistvo ne treba sahranjivati na istim mjestima kao one ljude koji su umrli prirodnom smrću.	1	2	3	4	5
88	Većina ljudi koji izvrše samoubistvo, ne vjeruje u Boga.	1	2	3	4	5
89	Djeca iz većih porodica (troje i više djece), kada odrastu imaju manju šansu da izvrše samoubistvo nego oni koji su jedinci.	1	2	3	4	5
90	Osobe koje pokušavaju samoubistvo su po prirodi manje prilagodljive nego one osobe koje to nisu činile.	1	2	3	4	5
91	Velika većina pokušaja samoubistava se završava smrću.	1	2	3	4	5

92	Za neke ljude je bolje da su mrtvi.	1	2	3	4	5
93	Ljudi koji pokušaju samoubistvo su, kao grupa, manje religiozni.	1	2	3	4	5
94	Ljudi koji pokušaju samoubistvo, generalno gledano, u djetinjstvu su imali neadekvatne odnose u porodici.	1	2	3	4	5
95	Ljudi nemaju pravo da sami sebi oduzimaju život.	1	2	3	4	5
96	Većina ljudi koja pokušava samoubistvo, ne uspijeva u tome.	1	2	3	4	5
97	Oni koji izvrše samoubistvo su kukavice koje ne mogu da se suoče sa izazovima života.	1	2	3	4	5
98	Potištene osobe će vjerovatnije prije izvršiti samoubistvo.	1	2	3	4	5
99	Samoubistvo je danas dosta češće nego što je to bilo u Starom Egiptu, Grčkoj ili Rimu.	1	2	3	4	5
100	Ljudi koji nose veliki rizik od samoubistva se mogu lako prepoznati.	1	2	3	4	5
101	U mojoj porodici je bilo osoba koje su razmišljale da sebe povrijede na neki način.	1	2	3	4	5
102	Dogodile su se neke situacije u kojima sam pomislio/la da podignem ruku na sebe.	1	2	3	4	5
103	Sebe smatram religioznom osobom	1	2	3	4	5

Biografija

Milica Trubarac, rođena 31.7.1996. godine u Banjoj Luci. Odrasla u Kozarskoj Dubici gdje je završila osnovnu školu i Gimnaziju, odličnim uspjehom. 2015. godine upisuje Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, odsjek za psihologiju. Osnovne studije završene u roku, sa prosjekom 8. Nakon završenih osnovnih studija, upisuje master studije 2018. godine, modul Psihologija u organizaciji. Stečeno radno iskustvo na polju zdravstvene psihologije, poremećaja u ishrani i savjetovanja, kao i radno iskustvo na polju rada sa djecom sa perverzivnim razvojnim poremećajima.

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада: Милица Трубарац

Датум, мјесто и држава рођења аутора: 31.7.1996. Бања Лука, Босна и Херцеговина

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања: Филозофски факултет, Универзитет у Бањој Луци, 2018. година.

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора: -

Наслов завршног/дипломског рада аутора: -

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада: Дипломирани психолог

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада: Мастер психолог

Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарски рад одбрањен: Филозофски факултет

Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране: Особине личности и ставови о суициду студената медицине и психологије

Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифрарику: S 260

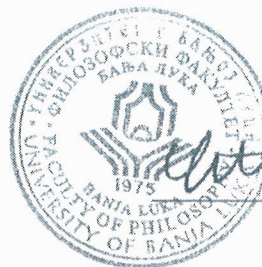
Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер/магистарског рада

Члан: Проф. др Срђан Душанић

Члан: Др Дијана Ђурић – председник комисије

Члан: Проф. др Сања Радетић Ловрић – ментор

У Бањој Луци, дана 13. 04. 2023.

Декан

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ БАЊА ЛУКА
FACULTY OF PHILOSOPHY BANJA LUKA
Булевар војводе Петра Бојовића 1А, Бања Лука
Телефон: 051/322-780, 322-790, 323-080, 323-530
Fax: 051/325-811 e-mail: fil.fakultet@blic.net

Broj: 07/ 417 2023
Datum: 13. mart 2023.

KOMISIJA ZA OCJENU ZAVRŠNOG MASTER RADA
"Osobine ličnosti i stavovi o suicidu studenata medicine i psihologije"
kandidatkinje Milice Trubarac

NAUČNO-NASTAVNOM VIJEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U BANJOJ LUCI
BANJA LUKA

Na sjednici Naučno-nastavnog vijeća Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci održanoj 8.2.2023. godine imenovana je Komisija za ocjenu podobnosti kandidata i teme za izradu master rada "Osobine ličnosti i stavovi o suicidu studenata medicine i psihologije", kandidatkinje Milice Trubarac (Rješenje broj 07/3.158-5/23 od 8.2.2023., od 8. februara 2023) Komisija je radila u sastavu:

1. dr Đorđe Čekrlija, vanredni profesor Filozofskog fakultet Univerziteta u Banjaluci, predsjednik
2. dr Srđan Dušanić, radovni profesor Filozofskog fakultet Univerziteta u Banjaluci, član
3. dr Sanja Radetić Lovrić, radovni profesor Filozofskog fakultet Univerziteta u Banjaluci, član – mentor

nakon uvida u dostavljenu dokumentaciju, završni rad i ishoda procedure utvrđivanja originalnosti rada, podnosimo sljedeći

IZVJEŠTAJ
o ocjeni završnog master rada

1. Biografski podaci o kandidatkinji

Milica Trubarac, rođena 31.7.1996. godine u Banjoj Luci. Odrasla u Kozarskoj Dubici gdje je završila osnovnu školu i Gimnaziju, odličnim uspjehom. Godine 2015. upisuje Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, Studijski program psihologije. Osnovne studije završava u roku, sa prosjekom 8. Nakon završenih osnovnih studija, upisuje master studije 2018. godine. Tokom studija sticala je radno iskustvo na polju zdravstvene psihologije, poremećaja u ishrani i savjetovanja.

2. Obim i struktura rada

Završni - master rad kandidatkinje Milice Trubarac pod naslovom ""Osobine ličnosti i stavovi o suicidu studenata medicine i psihologije"" je napisan na ukupno 53 strane A4 formata, a pisan je Times New Roman tekstom veličine 12 sa proredom 1,5. Strukturu rada čine uobičajena poglavlja: uvod (od 6 do 20 strane) sa opisanim problemom i hipotezama istraživanja (18 -19 str.), metod (od 21 do 24 strane), rezultati (od 25 do 32 strane), diskusija sa zaključkom (od 33 do 40 strane), literatura (od 41 do 45 strane), nakon čega slijede prilozi (korišteni upitnici i skale u istraživanju, 46 do 52 strane). Na kraju rada prikazana je biografija kandidata, te izjave autora u skladu sa pravilima Univerziteta).

U uvodnom dijelu rada kandidatkinja daje prikaz psiholoških objašnjenja suicidalnih ponašanja, te dovodi u vezu pojavu suicidalnosti sa stavovima i osobinama ličnosti stavljajući naglasak na referentna istraživanja između suicida, socijalnih stavova i ličnosti pojedinca. Na kraju teorijske rasprave kandidatkinja određuje problem istraživanja, ciljeve istraživanja i hipoteze istraživanja. U dijelu o metodu istraživanja, kandidatkinja navodi tip istraživanja, operacionalizuje korištene varijable, opisuje uzorak ispitanika, korištene instrumente i postupak istraživanja, te navodi korištene postupke u statističkoj obradi podataka. Rezultati istraživanja, prate postavljene hipoteze istraživanja. U dijelu teksta Diskusija i zaključak, sadržanom na 8 strana, kandidatkinja se osvrće na dobijene rezultate, kritički ih razmatra, upoređuje sa dosadašnjim rezultatima dobijenim u sličnim istraživanjima, te razmatra vrijednost, teorijske i praktične implikacije rezultata, te iznosi završni osvrt u kojem naglašava ograničenja u istraživanju i naglašava implikacije ka budućim istraživanjima. U Literaturi, prikazanoj po APA standardima, se uredno navode korištene reference (52 bibliografske jedinice), a u Prilozima korišteni instrumente u istraživanju. U tekstu se nalazi 6 tabelarna prikaza koji se odnose na pregled dobijenih rezultata istraživanja.

3. Teorijska zasnovanost i metodološka utemeljenost istraživanja

Problem i cilj istraživanja

Osnovni problem kojim se ovo istraživanje bavi jeste ispitivanje prirode stavova prema suicidalnim tendencijama. Istraživanje je eksplorativnog karaktera, a njegov osnovni cilj je ispitati prirodu odnosa različitih stavova prema suicidalnosti sa osobinama ličnosti i stepenom religioznosti. Vrijednost istraživanja ogleda se u tome da četvrtinu samoubistava prema zvaničnim statistikama izvrše mladi uzrasta od 19 do 27 godina starosti, da se ispituju stavovi budućih stručnjaka u oblasti humanističkih profesija, da će se na našim prostorima obogatiti istraživački podaci na temu stavova o suicidu koji, nije često istraživao na našim prostorima. Takođe, rezultati ovog istraživanja mogu omogućiti smjernice za psihoedukaciju i prevenciju suicidalnosti. Ujedno, upitnik SOQ koji je korišten u ovom istraživanju, koji nije prethodno korišten na našim prostorima na populaciji studenata moći će poslužiti drugim istraživačima, kroz ovaj rad će dobiti svoj značaj i možda postati značajno oruđe budućih naučnika za dolazak do zanimljivih i korisnih rezultata na polju ispitivanja stavova o suicidalnim tendencijama.

Hipoteze istraživanja

Kandidatkinja polazi od tri pretpostavke koje obrazlaže relevantnom empirijskom i teorijskom argumentacijom:

H1: Pretpostavlja se da će studenti medicine i psihologije imati izraženije stavove da su suicidalne tendencije vid impulsivnog ponašanja i mentalne bolesti, nego stavove da su suicidalne tendencije nemoralan čin i da se javljaju u funkciji apela.

H2: Pretpostavlja se da su osobine ličnosti studenata medicine i psihologije značajno povezane sa stavovima o suicidalnim tendencijama.

H3: Pretpostavlja se da postoji značajna povezanost između religioznog izjašnjenja studenata medicine i psihologije i stavova o suicidalnim tendencijama.

Argumentacija postavljenih pretpostavki se zasniva na nalazima ranijih studija koji su pokazali da osobe koje se izjašnjavaju kao religiozne pokazuju manje sklonosti ka suicidalnim tendencijama (Mehmet, 2004 ; gajić, 1996), u istraživanjima koja pokazuju da su osobine ličnosti značajan prediktor suicidalnih tendencija (Pienaar & Rothmann, 2007 ; Stefa-Missagli, Unterrainer, Giupponi, Holasek, Kapfhammer, Conca & Pompili, 2020), te istraživanjima koja pokazuju izvjesne specifičnosti, ali i oprečnosti u pogledu formiranih stavova o suicidalnim tendencijama u odnosu na humanističke profesije. Pored toga, socijalno-psihološka objašnjenja suicidalnosti Dirkema, Adlera, Junga, Frojda i Džojnera daju relevantan teorijski okvir postavljenim pretpostavkama.

Uzorak istraživanja

Istraživanje je izvršeno na prigodnom uzorku od 273 studenta Univerziteta u Banjoj Luci koji su dobrovoljno pristali da učestvuju u istraživanju (muškog pola N=47. 17.2%; ženskog pola N=226. 82.8%), od čega studenti medicine čine 65.9%, a studenti psihologije 34.1% uzorka.

Varijable i instrumenti istraživanja

U istraživanju je ispitano 8 *zavisnih varijabli koje su se odnosile na različite stavove o suicidu, i to* : Stav o suicidu kroz prizmu moralnosti (SM); Stav o suicidu u funkciji apela za pomoć (SAP); Stav o suicidu kao vidu impulsivnog ponašanja (SI); Stav o suicidu kroz manifestaciju agresivnosti (SA); Stav o suicidu kao vidu normalnosti čina (SMČ); Religiozna obojenost stavova o suicidu (SR); Stav o suicidu kao vidu mentalne bolesti (SMB) i Stav o suicidu kao slobodi izbora (SSI), te 7 *nezavisnih varijabli* koje se odnose na osobine ličnosti: Ekstraverzija (E); Neuroticizam (N); Otvorenost ka iskustvu (O); Savjesnost (S); Prijatnost (P) i Samoiskaz o religioznosti (REL). Ispitane su i sociodemografska varijabla, odnosno pol ispitanika, godine i godina studija.

Za ispitivanje navedenih varijabli korišten je upitnik o sociodemografskim podacima, pitanje o samoreligioznosti, te Upitnik o stavovima prema samoubistvu (Domino, 1982, adaptirana verzija Selaković – Burišić & Gajić, 1993), koji sadrži osam prethodno pomenutih *subskala* i Invertar Velikih pet za ispitivanje osobina ličnosti The Big Five Inventory– BFI; John, Donahue & Kentle, 1991).

Postupak istraživanja

Istraživanje je provedeno papir-olovka tehnikom za studente koji redovno prate nastavu i elektronskom formom upitnika za studente koji su bili na terenskoj nastavi za vrijeme provođenja istraživanja. Elektornski upitnik je bio dostavljen studentima putem zajedničkih studnetskih mail adresa. Istraživanje je bilo dobrovoljno i anonimno. Studentima je predloženo uputstvo, svrha i namjera istraživanja, a za sva potrebna pitanja mogli su se obratiti lično tokom istraživanja i putem naznačene mail adrese. Motivacija za učešće na istraživanju je bila na zadovoljavajućem nivou.

Statistička obrada

Prikupljeni podaci istraživanja su obrađeni u statističkom program SPSS. Za analizu rezultata korišteni su postupci deskriptivne statistike kako bi se prikazali dobijeni podaci na svakoj od subskala korištenih upitnika. Za provjeru odnosa između osobina ličnosti, stavova po religioznosti i stavova studenata o suicidu koristila se korelaciona i regresiona analiza.

Rezultati istraživanja

Istraživanje je pokazalo zaista različite stavove o suicidalnim tendencijama, ali ono što je ohrabrujući nalaz ovog istraživanja jeste činjenica da su ispitanici u značajnoj mjeri izrazili stav da se suicidalne tendencije javljaju u funkciji apela za pomoć (29,59%) i samim tim je prikazana empatija i razumijevanje od budućih stručnjaka koji će se baviti ovom tematikom, da je suicidalnim osobama moguće pomoći ukoliko se pristupi sa takvom mišlju i vjerom da u osnovi razmišljanja tih osoba postoji i dalje volja i želja za životom, ali da im je potrebno razumijevanje, prihvatanje i pomoć da se teški životni periodi prevaziđu. Ipak, studenti su u najvećoj mjeri bili pri stavu da su suicidalne tendencije odraz mentalne bolesti (41,18%), što se svakako može posmatrati kao pozitivan rezultat koji ukazuje na činjenicu da budući stručnjaci vjeruju da se suicidu kao fenomenu može pristupiti iz stručnog ugla i da se suicidalnim osobama može pomoći kao i svakom čovjeku sa određenim mentalnim poteškoćama. Generalno gledano, ispitanicu su u najmanjoj mjeri suicidalne tendencije posmatrali kroz prizmu moralnosti (9,06%), međutim, studenti koji su se izjašnjavali kao visoko religiozni su u svojim stavovima, svakako, uključivali i tu moralnu komponentu, kao što su i sve stavove o suicidu posmatrali kroz religioznu obojenost. Nesumnjivi su izrazito osuđujući stavovi visoko religioznih studenata na temu suicidalnih tendencija, gdje je uočljiva isključivost i izrazito neslaganje sa bilo kojom vrstom odobravanja ili razumijevanja suicidalnih tendencija.

4. Zaključak i prijedlog

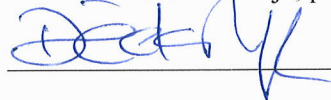
Završni – master rad naslovom "Osobine ličnosti i stavovi o suicidu studenata medicine i psihologije", kandidatkinje Milice Trubarac predstavlja koristan doprinos psihološke nauke u oblasti socijalno-psiholoških istraživanja stavova o suicidalnosti i relacije sa osobinama ličnosti i religioznosti. Kandidatkinja je pokazala dobru motivaciju za realizaciju svih faza istraživanja, senzitivnost prema ispitivanom problemu i sposobnost analize u interpretaciji dobijenih rezultata.

Na osnovu društvene i naučne vrijednosti dobijenih rezultata istraživanje, te adekvatne teorijsko-empirijske zasnovanosti i metodološkog pristupa ovog rada predlažemo Vijeću SP Psihologije i Naučno-nastavnom vijeću Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci da prihvati Izvještaj komisije o ocjeni master rada "Osobine ličnosti i stavovi o suicidu studenata medicine i psihologije", kandidatkinje Milice Trubarac.

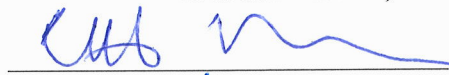
Banja Luka, 13. mart 2023. godine

Članovi komisije:

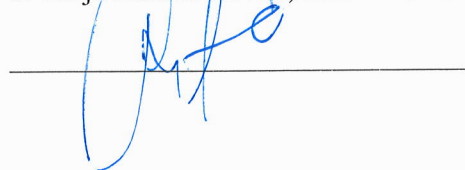
dr Đorđe Čekrlija, predsjednik

dr Srđan Dušanić, član

dr Sanja Radetić Lovrić, član – mentor

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је
мастер/магистарски рад

Наслов рада: Особине личности и ставови о суициду студената медицине и психологије

Наслов рада на енглеском језику: Personality traits and suicide attitudes of the students of medical and psychology

- ☒ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☒ да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☒ да су резултати коректно наведени и
- ☒ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци 13.04.2023.

Потпис кандидата
Trutaracel.

**Изјава којом се овлашћује Филозофски факултет
Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним**

Овлашћујем Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом

Особине личности и ставови о суициду студената медицине и психологије

који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату, погодном за трајно архивирање.

Мој мастер/магистарски рад, похрањен у д и г и т а л н и р е п о з и т о р и ј у м Универзитета у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце

Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално

3. Ауторство - некомерцијално - без прераде

4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима

5. Ауторство - без прераде

6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Бањој Луци 13.04.2023.

Потпис кандидата

Trivarski.

**Изјава о идентичности штампане и електронске верзије
мастер/магистарског рада**

Име и презиме аутора: Милица Трубарац

Наслов рада: Особине личности и ставови о суициду студената медицине и психологије

Ментор: Проф. Др Сања Радетић Ловрић

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци 13-04-2023.

Потпис кандидата

Trubarac.